

A Functional Analysis of Bingöl Legends in Terms of the Ten Core Values

Bingöl Efsanelerinin On Kök Değer Açısından İşlevsel Analizi

Danyal Apuhan*

Abstract: This study examines the religious and social transmission of ten core values in Bingöl legends through a functionalist framework. The corpus was drawn from 140 legend texts compiled by Recai Bazancir; 37 legends containing explicit value indicators were selected. The research used a qualitative design, document analysis, and qualitative content analysis. The categories were justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and benevolence. Each legend received one dominant value code. All ten values were represented: justice and responsibility in six legends each; self-control and patriotism in five; love and benevolence in four; respect in three; patience in two; and friendship and honesty in one each. Values were generally transmitted through narrative consequences rather than direct advice. Divine punishment, miracles, transformation, illness, rescue, sacred space, martyrdom, and the Hızır motif connected conduct with reward or sanction. Justice and self-control appeared mainly through punished transgression, while benevolence and responsibility were linked to assistance, care, duty, and protection. Respect centered on spiritual authority, and patriotism was reinforced through invasion, martyrdom, and sacred protection. The findings support Malinowski's view of sacred narratives as cultural charters and Bascom's account of folklore as a mechanism of education, cultural transmission, and institutional validation. The study contributes by connecting value categories with religious motifs, narrative sanctions, and local social functions.

Keywords: Legend, Bingöl Legends, Core Values, Value Transmission

Öz: Bu çalışmada Bingöl efsanelerinin dinî ve toplumsal aktarım biçimleri, Millî Eğitim Bakanlığının 2019 yılında yayımlanan kitabında belirlenen on kök değer işlevselci bir çerçevede incelenmiştir. Veri kaynağını Recai Bazancir tarafından derlenen 140 efsane oluşturmuş; açık değer göstergeleri içeren 37 efsane analiz kapsamına alınmıştır. Nitel araştırma deseninin benimsendiği çalışmada belge incelemesi ve nitel içerik analizi kullanılmıştır. Kategoriler adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Her efsaneye bir baskın değer kodu atanmıştır. On kök değerlerin tamamı temsil edilmiştir: Adalet ve sorumluluk altışar; öz denetim ve vatanseverlik beşer; sevgi ve yardımseverlik dörder; saygı üç; sabır iki; dostluk ve dürüstlük birer efsanede belirlenmiştir. Değer aktarımı çoğunlukla doğrudan öğütlerle değil, davranışların anlatı içindeki sonuçlarıyla gerçekleşmektedir. İlahi ceza, keramet, dönüşüm, hastalık, kurtuluş, kutsal mekân, şehitlik ve Hızır motifi davranış ile ödül ya da yaptırım arasında bağ kurmaktadır. Adalet ve öz denetim değer ihlalinin cezalandırılmasıyla; yardımseverlik ve sorumluluk yardım, bakım, görev ve korumayla öne çıkmaktadır. Saygı; manevi otorite, vatanseverlik; işgal ve kutsal koruma anlatıları çevresinde güçlenmektedir. Sonuçlar Malinowski'nin kutsal anlatıları toplumsal düzeni meşrulaştıran kültürel belgeler

* Asst. Prof. Dr., Bingöl University, Faculty of Science and Arts, Department of Eastern Languages and Literature
Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3997-3574>
dapuhan@bingol.edu.tr

Cite as/ Atıf: Apuhan, D. (2026). A functional analysis of Bingöl legends in terms of the ten core values / Bingöl efsanelerinin on kök değer açısından işlevsel analizi. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 21(3), 5581-5631. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.95651>

Received/Geliş: 01 May/ Mayıs 2026

Accepted/Kabul: 20 September/ Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/ Eylül 2026

Checked by plagiarism software



olarak gören yaklaşımıyla ve Bascom'un eğitim, kültür aktarımı ve kurumları doğrulama işlevleriyle uyumludur. Araştırma; değer, dinî motif, anlatı içi yaptırım ve toplumsal işlev arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu yaklaşım, Bingöl'e özgü dinî ve toplumsal bağlamın değerlerin anlatısal kuruluşundaki etkisini de görünür hâle getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Efsane, Bingöl Efsaneleri, Kök Değerler, Değer Aktarımı

Structured Abstract:**Aim**

Legends are narratives in which local memory, belief, social expectations, and moral judgments are connected to a particular person, place, or event. Their persuasive power derives from the community's acceptance that the narrated event may have occurred or that it expresses a culturally valid truth. This quality makes legends an effective medium for transmitting values. Existing studies on Turkish legends have generally identified values, calculated their frequencies, or discussed their educational use. Research on Bingöl legends has primarily focused on compilation, classification, motifs, language, symbolism, and belief. A systematic study that combines the ten core values with functionalist theory and the religious-social context of Bingöl has remained limited. The aim of this research is to identify the ten core values in Bingöl legends and explain how these values are transmitted through religious motifs, narrative rewards, sanctions, sacred authority, and collective reactions. The research also seeks to determine how the legends support cultural continuity, social control, solidarity, and local identity.

Method

The study was conducted with a qualitative research design. The data source consists of 140 legend texts included in Recai Bazancir's master's thesis titled Bingöl Legends. All texts were read during the preliminary review. Thirty-seven legends that contained an explicit behavior, statement, collective response, reward, punishment, or causal relationship associated with at least one core value were selected through criterion sampling. Legends that merely explained a place name, natural formation, historical event, or extraordinary being without a discernible value judgment were excluded. Document analysis was used because the research material consisted of previously recorded written narratives. The selected texts were analyzed through qualitative content analysis. The coding framework was constructed from the ten core values in the 2019 Turkish Language Curriculum of the Ministry of National Education: justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and benevolence. Operational definitions and textual indicators were prepared for each category. The legend was the context unit, while meaningful passages describing behavior, intention, consequence, and community reaction constituted the coding unit. Each legend was assigned one dominant value code to maintain a direct relation between the 37-text corpus and the frequency table. Secondary moral and religious themes were recorded in analytic notes but were not included in the primary frequency calculation. The coding process proceeded through holistic reading, preliminary selection, category-based rereading, recording of motifs and sanctions, and theoretical interpretation. The findings were evaluated in relation to Malinowski's functionalism, Bascom's functions of folklore, Durkheim's collective consciousness, and Parsons's value consensus.

Findings

All ten core values were identified in the 37 legends. Justice and responsibility were the most frequent values, each represented in six legends. Self-control and patriotism appeared in five legends each. Love and benevolence were identified in four legends each, respect in three, patience in two, and friendship and honesty in one legend each. Justice was transmitted through the principle that wrongdoing does not remain unanswered. Theft from a shrine, unjust killing, prohibited conduct, arrogance, and encroachment on another's right were followed by falling, paralysis, fulfilled curses, illness, death, or transformation. Self-control was represented through the consequences of greed, mockery, alcohol consumption, impulsive behavior, and the inability to restrain desire. Responsibility was associated with taxation duties, care of animals, administrative service, parental protection, completion of assigned tasks, and safeguarding property. Benevolence was strongly linked to the Hızır motif. Helping orphans, giving alms, feeding guests, and assisting those in danger led to spiritual rank, rescue, blessing, or protection from calamity. Respect centered on dervishes, dedes, sayyids, hearth lineage, and ritual authority; disrespect was corrected by miracles or collective reaction. Patriotism combined historical conflict with sacred protection, martyrdom, Hızır, white birds, and local militia resistance. Love appeared through religious devotion, spiritual attachment, family bonds, and preference for human continuity over material wealth. Friendship was conveyed through community solidarity and protective loyalty, while honesty was structured through the consistency of promise, belief, and conduct. Patience emerged in narratives in which prayer, restraint, and waiting for spiritual intervention led to resolution. Across the corpus, values were rarely communicated by direct advice. The dominant pattern was consequential teaching: approved conduct produced rescue, blessing, abundance, recognition, or protection, whereas transgression produced fear, illness, deprivation, exclusion, or supernatural punishment.

Conclusion

The findings demonstrate that Bingöl legends function as narrative systems that preserve local memory and regulate moral conduct. Religious motifs are not decorative additions to the plot. They establish a causal connection between behavior and consequence. The prominence of divine punishment supports Malinowski's view that sacred narratives validate customs and social rules. The transmission of local beliefs, ritual authorities, sacred spaces, and behavioral expectations corresponds to Bascom's functions of cultural transmission, education, and validation of institutions. From a Durkheimian perspective, punishment reaffirms collective values after an offense against sacred persons, places, or shared norms. In Parsons's terms, the legends translate values into role expectations and sanction patterns that contribute to social continuity. The local context provided by studies on dedelik, musahiplik, düşkünlük, and cem in Bingöl also clarifies why spiritual authority, mutual support, collective responsibility, and social sanction occupy a central place in the narratives. The original contribution of the research lies in connecting the ten core values with religious motifs, narrative sanctions, and social functions. It also shows that the educational use of legends requires contextual selection. Narratives centered on benevolence, responsibility, honesty, and respect may support value discussion, whereas texts containing severe curses, violence, bride kidnapping, sexual taboo, or illness interpreted as moral punishment require age-appropriate and critical pedagogical framing. Future studies may compare Turkish, Zazaki, and Kurdish variants, examine living oral performances, and broaden the coding framework with local values such as mercy, loyalty, repentance, hospitality, and attachment to the sacred.

Keywords: Legend, Bingöl Legends, Core Values, Value Transmission

الملخص المنظم:

الهدف

الأساطير الشعبية سرديات ترتبط فيها الذاكرة المحلية والمعتقدات والتوقعات الاجتماعية والأحكام الأخلاقية بشخص أو مكان أو حدث بعينه. وتستمد قوتها الإقناعية من قبول الجماعة احتمال وقوع الحدث المروي، أو إقرارها بأنه يعبر عن حقيقة معتبرة ثقافياً. وتجعل هذه الخاصية من الأساطير الشعبية وسيطاً فاعلاً لنقل القيم. وقد انصرفت الدراسات السابقة حول الأساطير الشعبية التركية، في الغالب، إلى تحديد القيم، وحساب تكراراتها، أو مناقشة توظيفها تربوياً. أما البحوث المتعلقة بأساطير بينغول الشعبية، فقد ركزت أساساً على الجمع والتصنيف والموتيفات واللغة والرمزية والمعتقدات. ومع ذلك، ظلت الدراسات المنهجية التي تجمع بين القيم الأساسية العشر والنظرية الوظيفية والسياق الديني والاجتماعي لبينغول محدودة. ويهدف هذا البحث إلى تحديد القيم الأساسية العشر في أساطير بينغول الشعبية، وتفسير كيفية انتقال هذه القيم من خلال الموتيفات الدينية والمكافآت والجزاءات السردية والسلطة المقدسة والاستجابات الجماعية. كما يسعى البحث إلى الكشف عن الكيفية التي تدعم بها هذه الأساطير الاستمرارية الثقافية والضبط الاجتماعي والتضامن والهوية المحلية.

المنهج

أجريت الدراسة وفق تصميم بحثي نوعي. ويتكوّن مصدر البيانات من 140 نصّاً من نصوص الأساطير الشعبية الواردة في رسالة بعنوان «أساطير بينغول الشعبية». وفُرنّت النصوص جميعها خلال المراجعة (Recai Bazancir) الماجستير التي أعدها رجائي بازانجير الأولية. وباستخدام المعاينة القصديّة القائمة على محكّ محدّد، اختيرت 37 أسطورة تضمّنّت سلوكاً صريحاً، أو قولاً، أو استجابة جماعية، أو مكافأة، أو عقوبة، أو علاقة سببية ترتبط بقيمة أساسية واحدة على الأقل. واستُبعدت الأساطير التي اقتصرّت على تفسير اسم مكان، أو تكون طبيعياً، أو حدث تاريخي، أو كائن خارق، دون أن تتضمّن حكماً قيمياً يمكن تبيّنه. واستُخدم تحليل الوثائق نظراً إلى أن مادة البحث تتألف من سرديات مكتوبة سبق تدوينها. وحُلّت النصوص المختارة باستخدام تحليل المحتوى النوعي.

وُني إطار الترميز انطلاقاً من القيم الأساسية العشر الواردة في منهاج اللغة التركية الصادر عن وزارة التربية الوطنية التركية عام وهي: العدالة، والصداقة، والصدق، وضبط النفس، والصبر، والاحترام، والمحبة، والمسؤولية، وحب الوطن، والإحسان. وأعدت 2019 تعريفات إجرائية ومؤشرات نصية لكل فئة. واعتمدت الأسطورة بوصفها وحدة السياق، في حين شكّلت المقاطع الدالة التي تصف السلوك والنية والنتيجة واستجابة الجماعة وحدة الترميز. وأسند إلى كل أسطورة رمز واحد يمثّل القيمة المهيمنة فيها، حفاظاً على العلاقة المباشرة بين المدونة المكوّنة من 37 نصّاً وجدول التكرارات. وسُجّلت الموضوعات الأخلاقية والدينية الثانوية في مذكرات تحليلية، دون إدراجها في حساب التكرارات الأساسي. ومَرّت عملية الترميز بمراحل القراءة الكلية، والاختيار الأولي، وإعادة القراءة وفق الفئات، وتسجيل الموتيفات والجزاءات، ثم التفسير النظري. وقُيِّمت النتائج في ضوء وظيفية مالينوفسكي، ووظائف الفولكلور لدى باسكوم، والضمير الجمعي عند دوركايم، والتوافق القيمي لدى بارسونز.

النتائج

رُصدت القيم الأساسية العشر جميعها في الأساطير السبع والثلاثين. وكانت العدالة والمسؤولية أكثر القيم تكراراً، إذ تمثّلت كلّ منهما في ست أساطير. وظهر كلّ من ضبط النفس وحب الوطن في خمس أساطير، وكلّ من المحبة والإحسان في أربع أساطير، والاحترام في ثلاث أساطير، والصبر في أسطورتين، في حين وردت كلّ من الصداقة والصدق في أسطورة واحدة.

وُثِّقَت قيمة العدالة من خلال مبدأ مفاده أن الفعل الآثم لا يمرّ دون جزاء. فقد أعقبت السرقة من مزار، والقَتْل ظُلْمًا، والسلوك المحظور، والتكبر، والتعدي على حقوق الآخرين، عواقبُ تمثّلت في السقوط، أو الشلل، أو تحقّق الدعاء على المعتدي، أو المرض، أو الموت أو التحوّل. وتجسّد ضبط النفس من خلال عواقب الطمع، والسخرية، وتناول الكحول، والسلوك الاندفاعي، والعجز عن كبح الرغبات. وارتبطت المسؤولية بالواجبات الضريبية، ورعاية الحيوانات، وأداء المهام الإدارية، وحماية الوالدين لأبنائهم، وإنجاز المهام الموكلة، وصون الممتلكات.

وارتبط الإحسان ارتباطًا وثيقًا بموتيف الخضر؛ إذ أفضت مساعدة الأيتام، وإعطاء الصدقات، وإطعام الضيوف، وإغاثة المعرّضين للخطر، إلى نيل منزلة روحية، أو النجاة، أو البركة، أو الحماية من البلاء. وتمحورت قيمة الاحترام حول الدراويش، وشيوخ الدّده، والسادة والانتساب إلى سلالات الأوجاق الدينية، والسلطة الطقسية؛ وكان الإخلال بالاحترام يُقوّم بالكرامات أو بردود الفعل الجماعية. وجمعت قيمة حب الوطن بين الصراع التاريخي والحماية المقدّسة والاستشهاد والخضر والطيور البيضاء ومقاومة الميليشيات المحلية. وظهرت المحبة من خلال التّعبد والتعلّق الروحي والروابط الأسرية وتفضيل استمرار النسل البشري على الثروة المادية. وتجلّت الصداقة في التضامن المجتمعي والوفاء المقترن بالحماية، في حين تشكّلت قيمة الصدق من خلال الاتساق بين الوعد والمعتقد والسلوك. وبرز الصبر في سرديات أقصى فيها الدعاء وضبط النفس وانتظار التدخل الروحي إلى انفراج الأزمة.

وعلى امتداد المدونة، نادرًا ما نُقلت القيم عبر النصّ المباشر؛ إذ تمثّل النمط المهيمن في التعليم من خلال عواقب الأفعال. فالسلوك المقبول كان يفرض إلى النجاة، أو البركة، أو الوفرة، أو التقدير، أو الحماية، بينما كانت المخالفة تقضي إلى الخوف، أو المرض، أو الحرمان أو الإقصاء، أو العقاب الخارق للطبيعة.

الخاتمة

تُظهر النتائج أن أساطير بينغول الشعبية تؤدّي وظيفة أنظمة سردية تحفظ الذاكرة المحلية وتنظّم السلوك الأخلاقي. فالموتيفات الدينية ليست إضافات تزيينية إلى الحكمة، بل تُؤسّس علاقة سببية بين السلوك ونتائجه. وتدعم مركزية العقاب الإلهي تصوّر مالاينوفسكي القائل إن السرديات المقدّسة تُضفي المشروعية على الأعراف والقواعد الاجتماعية. كما يتوافق نقل المعتقدات المحلية والسلطات الطقسية والأماكن المقدّسة والتوقعات السلوكية مع وظائف الفولكلور لدى باسكوم، المتمثلة في النقل الثقافي والتربية وإضفاء المشروعية على المؤسسات. ومن منظور دوركاي، يعيد العقاب تأكيد القيم الجماعية عقب الاعتداء على الأشخاص المقدّسين أو الأماكن المقدّسة أو المعايير المشتركة. ووفقًا لتصوّر بارسونز، تُترجم الأساطير القيم إلى توقعات مرتبطة بالأدوار وأنماط من الجزاءات تسهم في الاستمرارية الاجتماعية.

ونظام (musahiplik) ورابطة المؤاخاة الطقسية (dedelik) ويساعد السياق المحلي الذي تنتجه الدراسات المتعلقة بمؤسسة الدّده في بينغول، على تفسير المكانة المركزية التي تحتلّها السلطة (cem) وطقس الجَمّ الجماعي (düşkünlük) الإقصاء الديني والاجتماعي الروحية والدعم المتبادل والمسؤولية الجماعية والجزاء الاجتماعي في هذه السرديات. وتكمن الإسهامات الأصلية للبحث في الربط بين القيم الأساسية العشر والموتيفات الدينية والجزاءات السردية والوظائف الاجتماعية.

وتُظهر الدراسة أيضًا أن التوظيف التربوي للأساطير الشعبية يستلزم اختيارًا يراعي السياق. فالسرديات التي تتمحور حول الإحسان والمسؤولية والصدق والاحترام قد تدعم مناقشة القيم، بينما تتطلب النصوص التي تتضمن لعنات شديدة، أو عُنْفًا، أو اختطافًا للعرائس، أو محظورات جنسية، أو تأويلًا للمرض بوصفه عقابًا أخلاقيًا، تأطيرًا تربويًا نقديًا ملائمًا للفئة العمرية. ويمكن للدراسات المستقبلية مقارنة الروايات المتداولة بالتركية والزازاكية والكردية، ودراسة الأداءات الشفوية الحية، وتوسيع إطار الترميز ليشمل قيمًا محلية مثل الرحمة والوفاء والتوبة والضيافة والتعلّق بالمقدّس.

الكلمات المفتاحية: الأسطورة الشعبية، أساطير بينغول الشعبية، القيم الأساسية، نقل القيم

Résumé Structuré:

Objectif

Les légendes sont des récits dans lesquels la mémoire locale, les croyances, les attentes sociales et les jugements moraux sont rattachés à une personne, à un lieu ou à un événement particulier. Leur pouvoir de persuasion repose sur l'acceptation, par la communauté, de la possibilité que l'événement relaté ait eu lieu ou qu'il exprime une vérité culturellement reconnue. Cette caractéristique fait des légendes un vecteur efficace de transmission des valeurs. Les études consacrées aux légendes turques ont généralement porté sur l'identification des valeurs, le calcul de leurs fréquences ou leur utilisation éducative. Les recherches sur les légendes de Bingöl se sont principalement concentrées sur la collecte, la classification, les motifs, la langue, le symbolisme et les croyances. Les travaux systématiques articulant les dix valeurs fondamentales, la théorie fonctionnaliste et le contexte religieux et social de Bingöl demeurent toutefois limités. Cette recherche vise à identifier les dix valeurs fondamentales dans les légendes de Bingöl et à expliquer comment elles sont transmises à travers les motifs religieux, les récompenses narratives, les sanctions, l'autorité sacrée et les réactions collectives. Elle cherche également à déterminer comment ces légendes contribuent à la continuité culturelle, au contrôle social, à la solidarité et à l'identité locale.

Méthode

L'étude repose sur un dispositif de recherche qualitative. Les données proviennent de 140 textes de légendes figurant dans le mémoire de master de Recai Bazancir intitulé *Légendes de Bingöl*. L'ensemble des textes a été lu lors de l'examen préliminaire. Un échantillonnage raisonné fondé sur des critères a permis de sélectionner trente-sept légendes comportant un comportement explicite, un énoncé, une réaction collective, une récompense, une sanction ou une relation causale associés à au moins une valeur fondamentale. Les légendes se limitant à expliquer un toponyme, une formation naturelle, un événement historique ou un être extraordinaire, sans jugement de valeur discernable, ont été exclues. L'analyse documentaire a été retenue dans la mesure où le matériau de recherche était constitué de récits écrits préalablement consignés. Les textes sélectionnés ont été soumis à une analyse qualitative de contenu.

La grille de codage a été élaborée à partir des dix valeurs fondamentales inscrites dans le programme d'enseignement de la langue turque publié en 2019 par le ministère turc de l'Éducation nationale : la justice, l'amitié, l'honnêteté, la maîtrise de soi, la patience, le respect, l'amour, la responsabilité, le patriotisme et la bienfaisance. Des définitions opérationnelles et des indicateurs textuels ont été établis pour chaque catégorie. La légende constituait l'unité de contexte, tandis que les passages significatifs décrivant le comportement, l'intention, les conséquences et la réaction de la communauté formaient l'unité de codage. Chaque légende s'est vu attribuer un seul code correspondant à sa valeur dominante, afin de maintenir une correspondance directe entre le corpus de trente-sept textes et le tableau des fréquences. Les thèmes moraux et religieux secondaires ont été consignés dans des notes analytiques, sans être intégrés au calcul principal des fréquences. Le processus de codage a comporté une lecture globale, une sélection préliminaire, une relecture par catégorie, un relevé des motifs et des sanctions, puis une interprétation théorique. Les résultats ont été examinés à la lumière du fonctionnalisme de Malinowski, des fonctions du folklore définies par Bascom, de la conscience collective chez Durkheim et du consensus sur les valeurs chez Parsons.

Résultats

Les dix valeurs fondamentales ont toutes été identifiées dans les trente-sept légendes. La justice et la responsabilité sont les valeurs les plus fréquentes, chacune étant représentée dans six légendes. La maîtrise de soi et le patriotisme apparaissent chacun dans cinq légendes. L'amour et la bienfaisance ont été relevés dans quatre légendes chacun, le respect dans trois, la patience dans deux, et l'amitié ainsi que l'honnêteté dans une légende chacune.

La justice est transmise selon le principe voulant qu'un acte répréhensible ne reste pas sans conséquence. Le vol dans un sanctuaire, le meurtre injuste, les conduites interdites, l'arrogance et l'atteinte aux droits d'autrui sont suivis d'une chute, d'une paralysie, de l'accomplissement de malédictions, d'une maladie, de la mort ou d'une transformation. La maîtrise de soi est représentée à travers les conséquences de la cupidité, de la moquerie, de la consommation d'alcool, des comportements impulsifs et de l'incapacité à contenir ses désirs. La responsabilité est associée aux obligations fiscales, aux soins apportés aux animaux, au service administratif, à la protection parentale, à l'accomplissement des tâches assignées et à la sauvegarde des biens.

La bienfaisance est étroitement liée au motif de Hızır. Aider les orphelins, faire l'aumône, nourrir les hôtes et secourir les personnes en danger conduisent à l'obtention d'un rang spirituel, au secours, à la bénédiction ou à la protection contre les calamités. Le respect s'organise autour des derviches, des *dede*, des *sayyid*, des lignées religieuses d'*ocak* et de l'autorité rituelle ; les manquements au respect sont corrigés par des miracles ou par une réaction collective. Le patriotisme associe les conflits historiques à la protection sacrée, au martyre, à Hızır, aux oiseaux blancs et à la résistance des milices locales. L'amour apparaît à travers la dévotion religieuse, l'attachement spirituel, les liens familiaux et la préférence accordée à la perpétuation de la vie humaine plutôt qu'à la richesse matérielle. L'amitié est véhiculée par la solidarité communautaire et une loyauté protectrice, tandis que l'honnêteté se structure autour de la cohérence entre la promesse, la croyance et la conduite. La patience se manifeste dans les récits où la prière, la retenue et l'attente d'une intervention spirituelle permettent de résoudre la situation.

Dans l'ensemble du corpus, les valeurs sont rarement communiquées par des conseils directs. Le schéma dominant est celui d'un enseignement par les conséquences : les conduites approuvées entraînent le secours, la bénédiction, l'abondance, la reconnaissance ou la protection, tandis que les transgressions engendrent la peur, la maladie, la privation, l'exclusion ou une punition surnaturelle.

Conclusion

Les résultats montrent que les légendes de Bingöl fonctionnent comme des systèmes narratifs qui préservent la mémoire locale et régulent les conduites morales. Les motifs religieux ne constituent pas de simples ajouts décoratifs à l'intrigue. Ils établissent une relation causale entre le comportement et ses conséquences. La prééminence du châtement divin étaye la conception de Malinowski selon laquelle les récits sacrés légitiment les coutumes et les règles sociales. La transmission des croyances locales, des autorités rituelles, des espaces sacrés et des attentes comportementales correspond aux fonctions de transmission culturelle, d'éducation et de légitimation des institutions définies par Bascom. Dans une perspective durkheimienne, la sanction réaffirme les valeurs collectives après une offense envers des personnes sacrées, des lieux sacrés ou des normes partagées. Dans les termes de Parsons, les légendes traduisent les valeurs en attentes de rôle et en schémas de sanction qui contribuent à la continuité sociale.

Le contexte local éclairé par les études sur le *dedelik*, le *musahiplik*, le *düşkünlik* et le *cem* à Bingöl permet également de comprendre pourquoi l'autorité spirituelle, le soutien mutuel, la responsabilité collective et la sanction sociale occupent une place centrale dans ces récits. L'apport original de cette recherche réside dans la mise en relation des dix valeurs fondamentales avec les motifs religieux, les sanctions narratives et les fonctions sociales.

L'étude montre également que l'utilisation éducative des légendes exige une sélection contextualisée. Les récits centrés sur la bienfaisance, la responsabilité, l'honnêteté et le respect peuvent favoriser la discussion sur les valeurs, tandis que les textes comportant des malédictions sévères, de la violence, des enlèvements de futures épouses, des tabous sexuels ou une interprétation de la maladie comme punition morale nécessitent un encadrement pédagogique critique adapté à l'âge des apprenants. Les recherches futures pourraient comparer les variantes en turc, en zazaki et en kurde, examiner les performances orales vivantes et élargir la grille de codage à des valeurs locales telles que la miséricorde, la loyauté, le repentir, l'hospitalité et l'attachement au sacré.

Mots-clés : Légende, légendes de Bingöl, valeurs fondamentales, transmission des valeurs.

Resumen Estructurado:

Objetivo

Las leyendas son narraciones en las que la memoria local, las creencias, las expectativas sociales y los juicios morales se vinculan con una persona, un lugar o un acontecimiento específico. Su capacidad persuasiva deriva de la aceptación, por parte de la comunidad, de que el acontecimiento narrado pudo haber ocurrido o de que expresa una verdad culturalmente válida. Esta característica convierte a las leyendas en un medio eficaz para la transmisión de valores. Los estudios existentes sobre las leyendas turcas se han centrado, por lo general, en identificar valores, calcular sus frecuencias o examinar su utilización educativa. Las investigaciones sobre las leyendas de Bingöl han abordado principalmente su recopilación, clasificación, motivos, lenguaje, simbolismo y creencias. Sin embargo, siguen siendo limitados los estudios sistemáticos que articulan los diez valores fundamentales con la teoría funcionalista y el contexto religioso y social de Bingöl. Esta investigación tiene como objetivo identificar los diez valores fundamentales en las leyendas de Bingöl y explicar cómo se transmiten mediante motivos religiosos, recompensas narrativas, sanciones, autoridad sagrada y reacciones colectivas. Asimismo, pretende determinar de qué manera estas leyendas contribuyen a la continuidad cultural, el control social, la solidaridad y la identidad local.

Método

El estudio se desarrolló mediante un diseño de investigación cualitativa. La fuente de datos está constituida por 140 textos de leyendas incluidos en la tesis de maestría de Recai Bazancir, titulada *Leyendas de Bingöl*. Durante la revisión preliminar se leyeron todos los textos. Mediante un muestreo intencional basado en criterios, se seleccionaron treinta y siete leyendas que contenían una conducta explícita, un enunciado, una respuesta colectiva, una recompensa, un castigo o una relación causal vinculados con al menos un valor fundamental. Se excluyeron las leyendas que únicamente explicaban un topónimo, una formación natural, un acontecimiento histórico o un ser extraordinario sin incorporar un juicio de valor discernible. Se empleó el

análisis documental, dado que el material de investigación consistía en narraciones escritas previamente registradas. Los textos seleccionados se examinaron mediante un análisis de contenido cualitativo.

El marco de codificación se construyó a partir de los diez valores fundamentales establecidos en el currículo de Lengua Turca de 2019 del Ministerio de Educación Nacional de Turquía: justicia, amistad, honestidad, autocontrol, paciencia, respeto, amor, responsabilidad, patriotismo y beneficencia. Para cada categoría se elaboraron definiciones operativas e indicadores textuales. La leyenda constituyó la unidad de contexto, mientras que los pasajes significativos que describían conductas, intenciones, consecuencias y reacciones comunitarias conformaron la unidad de codificación. A cada leyenda se le asignó un único código correspondiente a su valor predominante, con el fin de mantener una relación directa entre el corpus de treinta y siete textos y la tabla de frecuencias. Los temas morales y religiosos secundarios se registraron en notas analíticas, pero no se incluyeron en el cálculo principal de frecuencias. El proceso de codificación comprendió la lectura integral, la selección preliminar, la relectura por categorías, el registro de motivos y sanciones y la interpretación teórica. Los resultados se evaluaron a la luz del funcionalismo de Malinowski, las funciones del folclore de Bascom, la conciencia colectiva de Durkheim y el consenso de valores de Parsons.

Resultados

Se identificaron los diez valores fundamentales en las treinta y siete leyendas. La justicia y la responsabilidad fueron los valores más frecuentes, representados en seis leyendas cada uno. El autocontrol y el patriotismo aparecieron en cinco leyendas cada uno. El amor y la beneficencia se identificaron en cuatro leyendas cada uno; el respeto, en tres; la paciencia, en dos; y la amistad y la honestidad, en una leyenda cada una.

La justicia se transmitió mediante el principio de que las acciones indebidas no quedan sin respuesta. El robo en un santuario, el homicidio injusto, las conductas prohibidas, la arrogancia y la vulneración de los derechos ajenos fueron seguidos de caídas, parálisis, cumplimiento de maldiciones, enfermedad, muerte o transformación. El autocontrol se representó a través de las consecuencias de la codicia, la burla, el consumo de alcohol, las conductas impulsivas y la incapacidad para contener los deseos. La responsabilidad se asoció con las obligaciones tributarias, el cuidado de los animales, el servicio administrativo, la protección parental, el cumplimiento de las tareas encomendadas y la salvaguarda de los bienes.

La beneficencia estuvo estrechamente vinculada con el motivo de Hızır. Ayudar a los huérfanos, dar limosna, alimentar a los huéspedes y auxiliar a quienes se encontraban en peligro condujeron a la obtención de un rango espiritual, al rescate, a la bendición o a la protección frente a las calamidades. El respeto se articuló en torno a los derviches, los *dede*, los *sayyid*, los linajes religiosos de *ocak* y la autoridad ritual; las faltas de respeto se corrigieron mediante milagros o reacciones colectivas. El patriotismo combinó los conflictos históricos con la protección sagrada, el martirio, Hızır, las aves blancas y la resistencia de las milicias locales. El amor se manifestó mediante la devoción religiosa, el vínculo espiritual, los lazos familiares y la preferencia por la continuidad humana frente a la riqueza material. La amistad se transmitió a través de la solidaridad comunitaria y la lealtad protectora, mientras que la honestidad se estructuró mediante la coherencia entre la promesa, la creencia y la conducta. La paciencia emergió en narraciones en las que la oración, la contención y la espera de una intervención espiritual condujeron a la resolución de la situación.

En el conjunto del corpus, los valores rara vez se comunicaron mediante consejos directos. El patrón predominante consistió en la enseñanza a través de las consecuencias: las conductas aprobadas propiciaron el rescate, la bendición, la abundancia, el reconocimiento o la protección, mientras que las transgresiones generaron miedo, enfermedad, privación, exclusión o castigo sobrenatural.

Conclusión

Los resultados demuestran que las leyendas de Bingöl funcionan como sistemas narrativos que preservan la memoria local y regulan la conducta moral. Los motivos religiosos no son añadidos ornamentales a la trama, sino que establecen una relación causal entre la conducta y sus consecuencias. La prominencia del castigo divino respalda el planteamiento de Malinowski según el cual las narraciones sagradas legitiman las costumbres y las normas sociales. La transmisión de creencias locales, autoridades rituales, espacios sagrados y expectativas de comportamiento se corresponde con las funciones de transmisión cultural, educación y legitimación de las instituciones formuladas por Bascom. Desde una perspectiva durkheimiana, el castigo reafirma los valores colectivos tras una ofensa contra personas sagradas, lugares sagrados o normas

compartidas. En términos de Parsons, las leyendas traducen los valores en expectativas de rol y patrones de sanción que contribuyen a la continuidad social.

El contexto local que proporcionan los estudios sobre el *dedelik*, el *musahiplik*, el *düşkünlik* y el *cem* en Bingöl también permite comprender por qué la autoridad espiritual, el apoyo mutuo, la responsabilidad colectiva y la sanción social ocupan un lugar central en estas narraciones. La contribución original de la investigación radica en vincular los diez valores fundamentales con los motivos religiosos, las sanciones narrativas y las funciones sociales.

El estudio también pone de manifiesto que el uso educativo de las leyendas requiere una selección contextualizada. Las narraciones centradas en la beneficencia, la responsabilidad, la honestidad y el respeto pueden favorecer la discusión sobre los valores, mientras que los textos que contienen maldiciones severas, violencia, rapto de novias, tabúes sexuales o interpretaciones de la enfermedad como castigo moral requieren un encuadre pedagógico crítico y adecuado a la edad. Las investigaciones futuras podrían comparar las variantes en turco, zazaki y kurdo, examinar las prácticas vivas de narración oral y ampliar el marco de codificación mediante la incorporación de valores locales como la misericordia, la lealtad, el arrepentimiento, la hospitalidad y el vínculo con lo sagrado.

Palabras clave: Leyenda, leyendas de Bingöl, valores fundamentales, transmisión de valores.

结构式摘要:

研究目的

传说是将地方记忆、信仰、社会期望与道德判断同特定人物、地点或事件相联系的叙事。其说服力源于共同体认可所述事件可能确曾发生，或认为其表达了在特定文化中被认同的真实。这一特征使传说成为价值观传递的有效载体。现有关于土耳其传说的研究主要集中于价值观识别、出现频次统计及其教育应用。有关宾格尔传说的研究则主要关注搜集、分类、母题、语言、象征意义与信仰。然而，将十大核心价值观、功能主义理论与宾格尔宗教及社会背景相结合的系统性研究仍较为有限。本研究旨在识别宾格尔传说中的十大核心价值观，并阐明这些价值观如何通过宗教母题、叙事中的奖赏与制裁、神圣权威及集体反应得以传递。同时，研究还探讨这些传说如何维护文化延续、社会控制、团结与地方认同。

研究方法

本研究采用质性研究设计。数据来源为雷杰伊·巴赞吉尔（Recai Bazancir）题为《宾格尔传说》的硕士学位论文所收录的140篇传说文本。在初步审阅阶段，对全部文本进行了通读。随后采用基于标准的目的性抽样，选取了37篇包含与至少一项核心价值观相关的明确行为、陈述、集体回应、奖赏、惩罚或因果关系的传说。对于仅解释地名、自然形态、历史事件或超自然存在，而不包含可辨识价值判断的传说，则予以排除。鉴于研究材料由既有的书面记录叙事构成，本研究采用文献分析法，并通过质性内容分析对入选文本进行分析。

编码框架依据土耳其国民教育部2019年《土耳其语课程纲要》中的十大核心价值观构建，具体包括：公正、友谊、诚实、自我控制、耐心、尊重、爱、责任、爱国主义与助人为善。研究为每一类别制定了操作性定义与文本指标。以单篇传说为语境单位，以描述行为、意图、后果及共同体反应的具有明确意义的段落为编码单位。为保持由37篇文本构成的语料库与频次表之间的直接对应关系，每篇传说仅赋予一个主导价值观编码。次要的道德与宗教主题记录于分析备忘录中，但不纳入主要频次统计。编码过程依次包括整体阅读、初步筛选、按类别重读、母题与制裁记录以及理论阐释。研究结合马林诺夫斯基的功能主义、巴斯科姆的民俗功能理论、涂尔干的集体意识概念以及帕森斯的价值共识概念，对研究发现进行了分析。

研究发现

在37篇传说中，十大核心价值观均得到识别。其中，公正与责任的出现频次最高，各见于6篇传说；自我控制与爱国主义各见于5篇；爱与助人为善各见于4篇；尊重见于3篇；耐心见于2篇；友谊与诚实则各见于1篇。

公正通过“不当行为必有回应”这一原则得到传递。在圣祠行窃、无辜杀戮、实施禁忌行为、傲慢以及侵犯他人权利，随后均伴随着跌落、瘫痪、诅咒应验、疾病、死亡或形态转变等后果。自我控制则通过贪欲、嘲弄、饮酒、冲动行为以及无法克制欲望所引发的后果加以呈现。责任与纳税义务、动物照护、行政服务、父母对子女的保护、受托任务的完成以及财产的维护相关联。

助人为善与赫兹尔（Hızır）母题密切相连。救助孤儿、施舍、款待宾客以及援助身处险境者，会带来精神位阶的提升、获救、福佑或免遭灾祸的庇护。尊重主要围绕德尔维希、德德（dede）宗教领袖、赛义德（sayyid）、奥贾克（ocak）宗教传承谱系及仪式权威展开；不敬行为则通过神迹或集体反应得到纠正。爱国主义将历史冲突与神圣庇护、殉难、赫兹尔、白鸟以及地方民兵的抵抗相结合。爱体现于宗教虔敬、精神依恋、家庭纽带以及对人类延续而非物质财富的优先选择。友谊通过共同体团结与具有保护性质的忠诚得到传递，而诚实则通过承诺、信仰与行为之间的一致性加以建构。耐心体现于祈祷、克制以及等待精神性干预最终促成困境化解的叙事之中。

纵观整个语料库，价值观很少通过直接劝诫加以传达。其主导模式是通过行为后果进行教化：受到认可的行为带来获救、福佑、丰足、认可或庇护，而越轨行为则导致恐惧、疾病、匮乏、排斥或超自然惩罚。

研究结论

研究发现表明，宾格尔传说作为叙事系统，具有保存地方记忆与规范道德行为的功能。宗教母题并非情节中的装饰性附加成分，而是在行为与后果之间建立因果联系。神罚的突出地位支持了马林诺夫斯基关于神圣叙事为习俗与社会规则提供正当性的观点。地方信仰、仪式权威、神圣空间及行为期望的传递，与巴斯科姆所提出的文化遗产、教育及制度正当化等民俗功能相契合。从涂尔干的视角来看，在神圣人物、神圣场所或共同规范受到冒犯之后，惩罚重新确认了集体价值观。按照帕森斯的理论表述，传说将价值观转化为角色期望与制裁模式，从而促进社会延续。

有关宾格尔德德制度（dedelik）、仪式性结义关系（musahiplik）、宗教与社会排斥制度（düşkünlük）及杰姆集体仪式（cem）的研究所提供的地方背景，也有助于阐明精神权威、相互扶助、集体责任与社会制裁为何在这些叙事中占据核心地位。本研究的原创性贡献在于，将十大核心价值观与宗教母题、叙事制裁及社会功能相联系。

研究同时表明，将传说用于教育需要进行基于情境的文本选择。以助人为善、责任、诚实与尊重为核心的叙事，可为价值观讨论提供支持；而包含严厉诅咒、暴力、抢婚、性禁忌，或将疾病解释为道德惩罚的文本，则需要置于符合学习者年龄特征且具有批判性的教育框架之中。未来研究可比较土耳其语、扎扎语与库尔德语的传说异文，考察当下仍在进行的口头讲述实践，并将仁慈、忠诚、悔改、好客及对神圣事物的依恋等地方性价值观纳入编码框架，以拓展分析范围。

关键词：传说；宾格尔传说；核心价值观；价值观传递

Структурированная аннотация:

Цель

Легенды представляют собой повествования, в которых локальная память, верования, социальные ожидания и моральные суждения соотносятся с определённым человеком, местом или событием. Их убедительность обусловлена признанием сообществом того, что описываемое событие могло произойти в действительности либо выражает истину, признаваемую в данной культуре. Это свойство делает легенды эффективным средством передачи ценностей. Существующие исследования турецких легенд преимущественно посвящены выявлению ценностей, подсчёту частоты их

представленности или обсуждению их использования в образовательных целях. Исследования легенд Бингёля сосредоточены главным образом на их собирании, классификации, мотивах, языке, символике и верованиях. Вместе с тем систематические исследования, объединяющие анализ десяти базовых ценностей, функционалистскую теорию и религиозно-социальный контекст Бингёля, остаются немногочисленными. Цель настоящего исследования — выявить десять базовых ценностей в легендах Бингёля и объяснить, каким образом они передаются посредством религиозных мотивов, повествовательных вознаграждений, санкций, сакрального авторитета и коллективных реакций. Исследование также направлено на установление того, как легенды поддерживают культурную преемственность, социальный контроль, солидарность и локальную идентичность.

Метод

Исследование выполнено в рамках качественного исследовательского дизайна. Источником данных послужили 140 текстов легенд, включённых в магистерскую диссертацию Реджаи Базанджир (Recai Bazancir) «Легенды Бингёля». На этапе предварительного ознакомления были прочитаны все тексты. Посредством целенаправленного критериального отбора были отобраны 37 легенд, содержащих явно выраженное поведение, высказывание, коллективную реакцию, вознаграждение, наказание или причинно-следственную связь, соотносимые как минимум с одной базовой ценностью. Легенды, которые лишь объясняли название места, природное образование, историческое событие или сверхъестественное существо и при этом не содержали различного ценностного суждения, были исключены. Поскольку исследовательский материал состоял из ранее зафиксированных письменных повествований, применялся анализ документов. Отобранные тексты были подвергнуты качественному контент-анализу.

Схема кодирования была разработана на основе десяти базовых ценностей, закреплённых в учебной программе по турецкому языку Министерства национального образования Турции 2019 года: справедливости, дружбы, честности, самоконтроля, терпения, уважения, любви, ответственности, патриотизма и готовности помогать другим. Для каждой категории были сформулированы операциональные определения и текстовые индикаторы. Единицей контекста выступала отдельная легенда, а единицами кодирования — смысловые фрагменты, описывающие поведение, намерения, последствия и реакцию сообщества. Каждой легенде присваивался один код, соответствующий доминирующей ценности, что обеспечивало прямое соответствие между корпусом из 37 текстов и таблицей частот. Второстепенные моральные и религиозные темы фиксировались в аналитических заметках, но не включались в основной подсчёт частот. Процесс кодирования включал целостное прочтение, предварительный отбор, повторное чтение в соответствии с категориями, фиксацию мотивов и санкций и теоретическую интерпретацию. Результаты рассматривались в свете функционализма Малиновского, функций фольклора Баскома, концепции коллективного сознания Дюркгейма и ценностного консенсуса Парсонса.

Результаты

В 37 легендах были выявлены все десять базовых ценностей. Наиболее часто встречались справедливость и ответственность: каждая из них представлена в шести легендах. Самоконтроль и патриотизм обнаружены в пяти легендах каждый. Любовь и готовность помогать другим выявлены в четырёх легендах каждая, уважение — в трёх, терпение — в двух, а дружба и честность — в одной легенде каждая.

Справедливость передавалась через принцип, согласно которому неправомерный поступок не остаётся без последствий. За кражей из святилища, неправомерным убийством, запрещённым поведением, высокомерием и посягательством на права другого человека следовали падение, паралич, исполнение проклятий, болезнь, смерть или превращение. Самоконтроль репрезентировался через последствия алчности, насмешек, употребления алкоголя, импульсивного поведения и неспособности сдерживать желания. Ответственность связывалась с налоговыми обязанностями, заботой о животных, административной службой, родительской защитой, выполнением порученных задач и сохранностью имущества.

Готовность помогать другим была тесно связана с мотивом Хызыра (Hızır). Помощь сиротам, подавание милостыни, угощение гостей и содействие людям, находящимся в опасности, приводили к обретению духовного статуса, спасению, благословению или защите от бедствий. Уважение было

сосредоточено вокруг дервишей, деде, сейидов, религиозных родословных оджаков и ритуального авторитета; неуважительное поведение корректировалось посредством чудес или коллективной реакции. Патриотизм объединял исторические конфликты с сакральной защитой, мученичеством, Хызыром, белыми птицами и сопротивлением местного ополчения. Любовь проявлялась через религиозную преданность, духовную привязанность, семейные узы и предпочтение продолжения человеческого рода материальному богатству. Дружба передавалась через солидарность сообщества и верность, выражающуюся в защите другого, тогда как честность выстраивалась через согласованность обещаний, веры и поведения. Терпение обнаруживалось в повествованиях, в которых молитва, сдержанность и ожидание духовного вмешательства приводили к разрешению ситуации.

Во всём корпусе ценности редко передавались посредством прямых наставлений. Преобладающей моделью выступало поучение через последствия: одобряемое поведение приводило к спасению, благословию, изобилию, признанию или защите, тогда как нарушение норм влекло за собой страх, болезнь, лишения, исключение из сообщества или сверхъестественное наказание.

Заклучение

Результаты показывают, что легенды Бингёля функционируют как повествовательные системы, сохраняющие локальную память и регулирующие моральное поведение. Религиозные мотивы не являются декоративными дополнениями к сюжету: они устанавливают причинно-следственную связь между поведением и его последствиями. Выраженная роль божественного наказания подтверждает положение Малиновского о том, что сакральные повествования легитимируют обычаи и социальные нормы. Передача местных верований, ритуальных авторитетов, сакральных пространств и поведенческих ожиданий соответствует выделенным Баскомом функциям культурной трансмиссии, воспитания и легитимации институтов. С дюркгеймовской точки зрения наказание вновь утверждает коллективные ценности после посягательства на священных лиц, места или общепринятые нормы. В терминах Парсонса легенды преобразуют ценности в ролевые ожидания и модели санкций, способствующие социальной преемственности.

Локальный контекст, раскрываемый исследованиями института деде (*dedelik*), ритуального поборитства (*musahiplik*), религиозно-социального исключения (*düşkünlük*) и коллективного обряда джем (*cem*) в Бингёле, также позволяет объяснить, почему духовный авторитет, взаимная поддержка, коллективная ответственность и социальные санкции занимают центральное место в этих повествованиях. Оригинальный вклад исследования заключается в установлении связей между десятью базовыми ценностями, религиозными мотивами, повествовательными санкциями и социальными функциями.

Исследование также показывает, что использование легенд в образовательных целях требует отбора с учётом контекста. Повествования, сосредоточенные на готовности помогать другим, ответственности, честности и уважении, могут способствовать обсуждению ценностей, тогда как тексты, содержащие суровые проклятия, насилие, похищение невест, сексуальные табу или трактовку болезни как морального наказания, требуют критического педагогического осмысления с учётом возраста обучающихся. В дальнейших исследованиях целесообразно сопоставить варианты на турецком, зазаки и курдском языках, изучить живые практики устного исполнения и расширить схему кодирования за счёт таких локальных ценностей, как милосердие, верность, покаяние, гостеприимство и привязанность к сакральному.

Ключевые слова: легенда, легенды Бингёля, базовые ценности, передача ценностей.

संरचित सारांशः

उद्देश्य

अनुश्रुतियाँ ऐसे आख्यान हैं जिनमें स्थानीय स्मृति, आस्था, सामाजिक अपेक्षाएँ और नैतिक निर्णय किसी विशिष्ट व्यक्ति, स्थान अथवा घटना से संबद्ध होते हैं। उनकी अनुनयात्मक शक्ति समुदाय की इस स्वीकृति से उत्पन्न होती है कि वर्णित घटना वास्तव में घटित हुई हो सकती है अथवा वह सांस्कृतिक रूप से मान्य सत्य को अभिव्यक्त करती है। यह विशेषता अनुश्रुतियों को मूल्यों के संप्रेषण का प्रभावी माध्यम बनाती है। तुर्की अनुश्रुतियों पर उपलब्ध अध्ययनों में सामान्यतः

मूल्यों की पहचान, उनकी आवृत्तियों की गणना अथवा उनके शैक्षिक उपयोग पर चर्चा की गई है। बिंगोल की अनुश्रुतियों से संबंधित शोध मुख्यतः संकलन, वर्गीकरण, अभिप्रायों, भाषा, प्रतीकात्मकता और आस्थाओं पर केंद्रित रहे हैं। तथापि, दस मूलभूत मूल्यों को प्रकाशवादी सिद्धांत तथा बिंगोल के धार्मिक-सामाजिक संदर्भ के साथ संयोजित करने वाले व्यवस्थित अध्ययन सीमित हैं। इस शोध का उद्देश्य बिंगोल की अनुश्रुतियों में दस मूलभूत मूल्यों की पहचान करना और यह स्पष्ट करना है कि धार्मिक अभिप्रायों, आख्यानगत पुरस्कारों, अनुशास्तियों, पवित्र प्राधिकार तथा सामूहिक प्रतिक्रियाओं के माध्यम से इन मूल्यों का संप्रेषण किस प्रकार होता है। शोध यह भी निर्धारित करने का प्रयास करता है कि ये अनुश्रुतियाँ सांस्कृतिक निरंतरता, सामाजिक नियंत्रण, एकजुटता और स्थानीय पहचान को किस प्रकार समर्थन प्रदान करती हैं।

पद्धति

यह अध्ययन गुणात्मक शोध अभिकल्प के अंतर्गत संचालित किया गया। आँकड़ों का स्रोत रेजाई बाजानजिर (Recai Bazancir) के *बिंगोल की अनुश्रुतियाँ* शीर्षक वाले स्नातकोत्तर शोधप्रबंध में संकलित 140 अनुश्रुति-पाठ हैं। प्रारंभिक समीक्षा के दौरान सभी पाठों का अध्ययन किया गया। मानदंड-आधारित उद्देश्यपूर्ण प्रतिचयन के माध्यम से ऐसी 37 अनुश्रुतियों का चयन किया गया जिनमें कम-से-कम एक मूलभूत मूल्य से संबद्ध कोई स्पष्ट व्यवहार, कथन, सामूहिक प्रतिक्रिया, पुरस्कार, दंड अथवा कारणात्मक संबंध उपस्थित था। उन अनुश्रुतियों को बाहर रखा गया जो किसी स्पष्टतः पहचान योग्य मूल्य-निर्णय के बिना केवल स्थान-नाम, प्राकृतिक संरचना, ऐतिहासिक घटना अथवा अलौकिक सत्ता की व्याख्या करती थीं। चूंकि शोध-सामग्री पूर्व में लिपिबद्ध लिखित आख्यानों से बनी थी, इसलिए दस्तावेज़ विश्लेषण का उपयोग किया गया। चयनित पाठों का विश्लेषण गुणात्मक अंतर्वस्तु विश्लेषण के माध्यम से किया गया।

कोडिंग की रूपरेखा तुर्की के राष्ट्रीय शिक्षा मंत्रालय के 2019 के तुर्की भाषा पाठ्यक्रम में उल्लिखित दस मूलभूत मूल्यों के आधार पर निर्मित की गई: न्याय, मित्रता, ईमानदारी, आत्म-नियंत्रण, धैर्य, सम्मान, प्रेम, उत्तरदायित्व, देशभक्ति और परोपकार। प्रत्येक श्रेणी के लिए संक्रियात्मक परिभाषाएँ और पाठगत संकेतक तैयार किए गए। अनुश्रुति को संदर्भ-इकाई माना गया, जबकि व्यवहार, अभिप्राय, परिणाम और समुदाय की प्रतिक्रिया का वर्णन करने वाले अर्थपूर्ण अंशों को कोडिंग-इकाई बनाया गया। 37 पाठों के पाठ-संग्रह और आवृत्ति-सारणी के बीच प्रत्यक्ष संबंध बनाए रखने के लिए प्रत्येक अनुश्रुति को केवल एक प्रधान मूल्य का कोड दिया गया। गौण नैतिक और धार्मिक विषयों को विश्लेषणात्मक टिप्पणियों में दर्ज किया गया, किंतु उन्हें मुख्य आवृत्ति-गणना में सम्मिलित नहीं किया गया। कोडिंग प्रक्रिया में समग्र पठन, प्रारंभिक चयन, श्रेणी-आधारित पुनर्पठन, अभिप्रायों और अनुशास्तियों का अभिलेखन तथा सैद्धांतिक व्याख्या सम्मिलित थे। निष्कर्षों का मूल्यांकन मालिनोव्स्की के प्रकाशवाद, बास्कम के लोकसाहित्य के प्रकार्यों, दुर्खीम की सामूहिक चेतना और पार्सन्स की मूल्य-सहमति की अवधारणाओं के संदर्भ में किया गया।

निष्कर्ष

सभी दस मूलभूत मूल्यों की पहचान 37 अनुश्रुतियों में की गई। न्याय और उत्तरदायित्व सर्वाधिक बार पाए गए; प्रत्येक का प्रतिनिधित्व छह अनुश्रुतियों में हुआ। आत्म-नियंत्रण और देशभक्ति पाँच-पाँच अनुश्रुतियों में उपस्थित थे। प्रेम और परोपकार चार-चार अनुश्रुतियों में, सम्मान तीन में, धैर्य दो में तथा मित्रता और ईमानदारी एक-एक अनुश्रुति में पहचाने गए।

न्याय का संप्रेषण इस सिद्धांत के माध्यम से हुआ कि अनुचित आचरण प्रतिफल के बिना नहीं रहता। किसी पवित्र स्थल से चोरी, अन्यायपूर्ण हत्या, निषिद्ध आचरण, अहंकार और दूसरे के अधिकार का अतिक्रमण करने के बाद गिरना, पक्षाघात, शाप का फलीभूत होना, बीमारी, मृत्यु अथवा रूपांतरण जैसे परिणाम सामने आए। आत्म-नियंत्रण का निरूपण लोभ, उपहास, मद्यपान, आवेगपूर्ण व्यवहार और इच्छाओं को नियंत्रित न कर पाने के परिणामों के माध्यम से हुआ। उत्तरदायित्व का संबंध कर-संबंधी दायित्वों, पशुओं की देखभाल, प्रशासनिक सेवा, माता-पिता द्वारा संरक्षण, सौंपे गए कार्यों की पूर्ति और संपत्ति की सुरक्षा से था।

परोपकार का हिज़िर (Hızır) अभिप्राय से घनिष्ठ संबंध था। अनार्यों की सहायता करना, दान देना, अतिथियों को भोजन कराना और संकटग्रस्त व्यक्तियों की मदद करना आध्यात्मिक पद की प्राप्ति, संकट से उद्धार, आशीर्वाद अथवा विपत्तियों से संरक्षण का कारण बना। सम्मान दरवेशों, देदे धार्मिक गुरुओं, सैयदों, ओजाक धार्मिक वंश-परंपरा और अनुष्ठानिक प्राधिकार पर केंद्रित था; अनादरपूर्ण आचरण का सुधार चमत्कारों अथवा सामूहिक प्रतिक्रिया के माध्यम से किया गया। देशभक्ति ने ऐतिहासिक संघर्ष को पवित्र संरक्षण, शहादत, हिज़िर, श्वेत पक्षियों और स्थानीय सशस्त्र जनबल के प्रतिरोध के साथ जोड़ा। प्रेम धार्मिक भक्ति, आध्यात्मिक लगाव, पारिवारिक संबंधों और भौतिक संपदा की अपेक्षा मानवीय वंश-निरंतरता को प्राथमिकता देने के माध्यम से प्रकट हुआ। मित्रता का संप्रेषण सामुदायिक एकजुटता और

संरक्षणकारी निष्ठा के माध्यम से हुआ, जबकि ईमानदारी वचन, विश्वास और आचरण की संगति के आधार पर संरचित हुई। धैर्य उन आख्यानो में उभरा जिनमें प्रार्थना, संयम और आध्यात्मिक हस्तक्षेप की प्रतीक्षा से समाधान प्राप्त हुआ।

समूचे पाठ-संग्रह में मूल्यों का संप्रेषण प्रत्यक्ष उपदेश के माध्यम से विरल ही हुआ। प्रमुख प्रतिरूप व्यवहार के परिणामों के माध्यम से शिक्षण का था: अनुमोदित आचरण से उद्धार, आशीर्वाद, प्रचुरता, मान्यता अथवा संरक्षण प्राप्त हुआ, जबकि मानदंडों के उल्लंघन से भय, बीमारी, अभाव, बहिष्करण अथवा अलौकिक दंड उत्पन्न हुआ।

निष्कर्षात्मक विवेचन

अध्ययन के निष्कर्ष दर्शाते हैं कि बिंगोल की अनुश्रुतियाँ ऐसी आख्यानोत्पत्ति प्रणालियों के रूप में कार्य करती हैं जो स्थानीय स्मृति को संरक्षित करती हैं और नैतिक आचरण को विनियमित करती हैं। धार्मिक अभिप्राय कथानक में जोड़े गए अलंकरण मात्र नहीं हैं। वे व्यवहार और परिणाम के बीच कारणात्मक संबंध स्थापित करते हैं। दैवी दंड की प्रमुखता मालिनोव्स्की के इस दृष्टिकोण का समर्थन करती है कि पवित्र आख्यान प्रथाओं और सामाजिक नियमों को वैधता प्रदान करते हैं। स्थानीय आस्थाओं, अनुष्ठानिक प्राधिकारों, पवित्र स्थलों और व्यवहारगत अपेक्षाओं का संप्रेषण बास्कम द्वारा प्रतिपादित सांस्कृतिक संप्रेषण, शिक्षा और संस्थाओं के वैधीकरण संबंधी प्रकार्यों के अनुरूप है। दुर्खिम के दृष्टिकोण से, पवित्र व्यक्तियों, स्थलों अथवा साझा मानदंडों के विरुद्ध अपराध के पश्चात दंड सामूहिक मूल्यों को पुनः पुष्टि करता है। पार्सन्स की शब्दावली में, अनुश्रुतियाँ मूल्यों को भूमिका-संबंधी अपेक्षाओं और अनुशास्ति-प्रतिरूपों में रूपांतरित करती हैं, जो सामाजिक निरंतरता में योगदान देते हैं।

बिंगोल में देदे संस्था (*dedelik*), अनुष्ठानिक बंधुत्व (*musahiplik*), धार्मिक-सामाजिक बहिष्करण (*düşkünlük*) और जेम सामूहिक अनुष्ठान (*cem*) पर किए गए अध्ययनों से प्राप्त स्थानीय संदर्भ यह भी स्पष्ट करता है कि आध्यात्मिक प्राधिकार, पारस्परिक सहयोग, सामूहिक उत्तरदायित्व और सामाजिक अनुशास्तियाँ इन आख्यानो में केंद्रीय स्थान क्यों रखती हैं। इस शोध का मौलिक योगदान दस मूलभूत मूल्यों को धार्मिक अभिप्रायों, आख्यानगत अनुशास्तियों और सामाजिक प्रकार्यों से जोड़ने में निहित है।

अध्ययन यह भी दर्शाता है कि अनुश्रुतियों के शैक्षिक उपयोग के लिए संदर्भ-संवेदी चयन आवश्यक है। परोपकार, उत्तरदायित्व, ईमानदारी और सम्मान पर केंद्रित आख्यान मूल्यों पर विमर्श को प्रोत्साहित कर सकते हैं, जबकि कठोर शाप, हिंसा, विवाह के लिए युवतियों का अपहरण, यौन वर्जनाओं अथवा बीमारी को नैतिक दंड के रूप में प्रस्तुत करने वाले पाठों के लिए आयु-अनुकूल और आलोचनात्मक शिक्षाशास्त्रीय रूपरेखा आवश्यक है। भावी अध्ययन तुर्की, ज़ाज़ाकी और कुर्दी भाषाओं में प्रचलित पाठांतरों की तुलना कर सकते हैं, जीवंत मौखिक प्रस्तुति-परंपराओं का परीक्षण कर सकते हैं और दया, निष्ठा, पश्चात्ताप, आतिथ्य तथा पवित्र के प्रति लगाव जैसे स्थानीय मूल्यों को सम्मिलित करके कोडिंग की रूपरेखा का विस्तार कर सकते हैं।

मुख्य शब्द: अनुश्रुति, बिंगोल की अनुश्रुतियाँ, मूलभूत मूल्य, मूल्य-संप्रेषण।

Yapılandırılmış Özet:

Amaç

Efsaneler; yerel bellek, inanç, toplumsal beklenti ve ahlaki yargıların belirli bir kişi, mekân ya da olay çevresinde birleştiği anlatılardır. Anlatılan olayın yaşanmış olabileceğine veya kültürel açıdan geçerli bir hakikati ifade ettiğine yönelik toplumsal kabul, efsanenin değer aktarımındaki etkisini artırmaktadır. Türk efsaneleri üzerine yapılan değer araştırmaları çoğunlukla değerlerin belirlenmesine, frekanslarının hesaplanmasına ve eğitim ortamlarında kullanılabilirliğine odaklanmıştır. Bingöl efsaneleri üzerine yapılan çalışmalar ise derleme, tasnif, motif, dil, sembol ve inanç konularında yoğunlaşmıştır. On kök değeri işlevselci kuramla ve Bingöl'ün dinî-toplumsal bağlamıyla birlikte ele alan sistematik incelemeler sınırlı kalmıştır. Araştırmanın amacı, Bingöl efsanelerindeki on kök değeri belirlemek ve bu değerlerin dinî motifler, anlatı içi ödülleri, yaptırımlar, manevi otorite ve topluluk tepkileri aracılığıyla nasıl aktarıldığını açıklamaktır. Efsanelerin kültürel süreklilik, sosyal kontrol, dayanışma ve yerel kimlik bakımından üstlendiği işlevlerin ortaya konulması da araştırmanın amaçları arasındadır.

Yöntem

Araştırma nitel araştırma deseninde yürütülmüştür. Veri kaynağını Recai Bazancir'in Bingöl Efsaneleri başlıklı yüksek lisans tezinde yer alan 140 efsane metni oluşturmaktadır. Ön inceleme aşamasında

metinlerin tamamı okunmuştur. En az bir kök değerle ilişkilendirilebilecek açık davranış, söz, toplumsal tepki, ödül, ceza veya neden-sonuç ilişkisi içeren 37 efsane ölçüt örnekleme yoluyla seçilmiştir. Herhangi bir değer yargısı taşımadan yer adı, doğal oluşum, tarihî olay veya olağanüstü varlığı açıklayan anlatılar kapsam dışında bırakılmıştır. Araştırma malzemesi daha önce yazıya geçirilmiş metinlerden oluştuğu için doküman incelemesi kullanılmıştır. Seçilen efsaneler nitel içerik analiziyle çözümlenmiştir. Kodlama çerçevesi Millî Eğitim Bakanlığının 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinden oluşturulmuştur. Her kategori için operasyonel tanım ve metinsel gösterge hazırlanmıştır. Bağlam birimi efsane metni; kodlama birimi ise davranış, niyet, sonuç ve topluluk tepkisini aktaran anlamlı metin parçalarıdır. Otuz yedi metinlik derlem ile frekans tablosu arasında doğrudan ilişki kurulabilmesi amacıyla her efsaneye bir baskın değer kodu atanmıştır. İkincil ahlaki ve dinî temalar analiz notlarına kaydedilmiş, ancak birincil frekans hesabına katılmamıştır. Analiz; bütüncül okuma, ön seçim, kategori temelli yeniden okuma, motif ve yaptırımların kaydedilmesi ve kuramsal yorumlama aşamalarında yürütülmüştür. Bulgular Malinowski'nin işlevselci yaklaşımı, Bascom'un folklorun işlevleri, Durkheim'in kolektif bilinç ve Parsons'ın değer uzlaşması kavramlarıyla değerlendirilmiştir.

Bulgular

İncelenen 37 efsanede on kök değerın tamamı belirlenmiştir. Adalet ve sorumluluk altışar efsaneyle en sık görülen değerlerdir. Öz denetim ve vatanseverlik beşer; sevgi ve yardımseverlik dörder; saygı üç; sabır iki; dostluk ve dürüstlük ise birer efsanede tespit edilmiştir. Adalet, haksız davranışın karşılıksız kalmaması ilkesi üzerinden aktarılmaktadır. Türbeden hırsızlık, haksız öldürme, yasak davranış, kibir ve başkasının hakkına yönelme; düşme, felç, bedduanın gerçekleşmesi, hastalık, ölüm veya dönüşümle sonuçlanmaktadır. Öz denetim, hırs, alay, içki, ani tepki ve isteğin sınırlandırılmasının sonuçlarıyla görünür hâle gelmektedir. Sorumluluk; vergi toplama görevi, hayvana bakım, idari görev, çocukları koruma, verilen işi tamamlama ve emaneti gözetme davranışlarıyla ilişkilidir. Yardımseverlik, Hızır motifiyle güçlü bir bağ içindedir. Yetimleri gözetme, sadaka verme, misafiri doyurma ve tehlikedeki kişiye yardım etme; manevi merteye, kurtuluş, bereket veya beladan korunmayla karşılık bulmaktadır. Saygı; derviş, dede, seyyit, ocak mensubu ve ritüel otorite çevresinde kurulmaktadır. Saygısızlık, keramet veya toplumsal tepkiyle düzeltilmektedir. Vatanseverlikte tarihsel çatışma, kutsal koruma, şehitlik, Hızır, beyaz kuşlar ve yerel milis direnişiyle birlikte aktarılmaktadır. Sevgi; dinî bağlılık, manevi yakınlık, aile bağı ve maddi zenginlik yerine insan çoğalmasını tercih etme üzerinden işlenmektedir. Dostluk; topluluk dayanışması ve koruyucu bağlılıkla, dürüstlük; verilen söz, inanç ve davranış arasındaki tutarlılıkla anlam kazanmaktadır. Sabır ise dua, ölçülü bekleyiş ve manevi müdahalenin sonucunu bekleme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Derlemin genelinde değerler doğrudan öğüt yoluyla aktarılmamaktadır. Onaylanan davranış kurtuluş, bereket, bolluk, saygınlık veya korunma; ihlal ise korku, hastalık, kayıp, dışlanma ya da olağanüstü ceza üretmektedir.

Sonuç

Bulgular, Bingöl efsanelerinin yerel belleği koruyan ve ahlaki davranışı düzenleyen anlatı sistemleri gibi işlediğini göstermektedir. Dinî motifler olay örgüsüne eklenen süs unsurları değildir. Davranış ile sonuç arasında kutsal bir nedensellik kurmaktadır. İlahi yaptırımın belirginliği, Malinowski'nin kutsal anlatıların gelenekleri ve toplumsal kuralları doğruladığı yönündeki yaklaşımıyla uyumludur. Yerel inançların, ritüel otoritelerin, kutsal mekânların ve davranış beklentilerinin aktarılması Bascom'un kültür aktarımı, eğitim ve kurumları doğrulama işlevleriyle örtüşmektedir. Durkheim açısından ceza, kutsal kişiye, mekâna veya ortak norma yönelik ihlalin ardından kolektif değerleri yeniden doğrulamaktadır. Parsons açısından efsaneler değerleri rol beklentilerine ve yaptırım örüntülerine dönüştürerek toplumsal sürekliliğe katkı sağlamaktadır. Bingöl'de dedelik, musahiplik, düşkünlük ve cem üzerine yapılan çalışmaların sunduğu yerel bağlam, manevi otorite, karşılıklı destek, ortak sorumluluk ve sosyal yaptırımın anlatılardaki merkezî yerini açıklamaktadır. Araştırmanın özgün katkısı, on kök değeri dinî motif, anlatı içi yaptırım ve toplumsal işlevle ilişkilendirmesidir. Efsanelerin eğitim amaçlı kullanımında seçici olunması gerektiği de görülmüştür. Yardımseverlik, sorumluluk, dürüstlük ve saygıyı öne çıkaran anlatılar değer tartışmalarını destekleyebilir. Ağır beddua, şiddet, kız kaçırma, cinsel tabu veya hastalığın ahlaki ceza olarak sunulması gibi içerikler ise yaş düzeyine uygun ve eleştirel bir pedagojik çerçeve gerektirir. Gelecek araştırmalarda Türkçe, Zazaki ve Kurmanci varyantlar karşılaştırılabilir; yaşayan sözlü anlatımlar incelenebilir ve merhamet, sadakat, tövbe, misafirperverlik ile kutsala bağlılık gibi yerel değerleri içeren daha geniş kodlama çerçeveleri geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Efsane, Bingöl Efsaneleri, Kök Değerler, Değer Aktarımı



A Functional Analysis of Bingöl Legends in Terms of the Ten Core Values

Introduction

The oral cultural tradition encompasses a wide range of products that differ from one another in terms of their purposes of use and forms of expression (Çiftçi & Sayır, 2019, p. 180). Oral cultural products are among the fundamental cultural resources through which societies transmit their historical experiences, beliefs, values, and patterns of behavior across generations. Genres such as proverbs, idioms, folktales, legends of saints, and legends provide important insights into how the societies in which they emerged perceive and interpret the world.

Legends, which developed within the oral cultural tradition and are anonymous in nature, have been transmitted from generation to generation through the power of memory and oral transmission despite lacking the recording opportunities provided by written culture (Aldatmaz, 2014, p. 62). This indicates that legends have taken shape within the everyday life of communities and constitute a natural reflection of social experiences and values. Through extraordinary narratives, legends make meaningful the individual's wonder in the face of nature, curiosity about the unknown, and desire to preserve social order (Elçin, 1986, p. 314).

Legends are reflections within oral culture of humanity's efforts, since the beginning of its existence, to make sense of its environment, nature, and social relations. Although they deal with extraordinary events and beings, one of the main characteristics distinguishing legends from other forms of folk narrative is their ability to evoke a sense of reality in both narrators and listeners (Bars, 2013, p. 132). In the Current Turkish Dictionary, a legend is defined as "an imaginary story that has been told since ancient times and concerns extraordinary beings and events; an unfounded statement, story, etc. not based on reality" (sozluk.gov.tr, 2025). Sakaoğlu defines a legend as a narrative concerning a real or imaginary person, event, or place that possesses a quality of credibility and is generally embellished with supernatural elements (Sakaoğlu, 1980, pp. 4–6). These definitions demonstrate that legends are not merely fictional texts but products of cultural memory that reflect the beliefs, values, and behavioral world of societies.

The plot structure of legends is often shaped around society's evaluations of right and wrong behavior. Common examples include the punishment of those who harm a sacred person or place, the rewarding of those who help people in need, the fulfillment of promises, and disasters resulting from excessive or improper behavior. Rather than communicating a particular behavior through direct moral advice, the narrative demonstrates the consequences of that behavior. Outcomes such as petrification, illness, death, abundance, miracles, salvation, and divine assistance become narrative sanctions that make social values visible.

The continuity of societies depends on individuals developing a shared understanding of behavior around certain values. Values constitute a set of unwritten rules that enable individuals to distinguish between right and wrong and regulate social relations. From this perspective, values are

also the dreams and aspirations that a society wishes to realize (Şener, 2013, p. 2504). In addition to contributing to the maintenance of social order, values also serve to establish cultural continuity between the past and the future. The permanence of societies is closely related to their ability to preserve common values and transmit them to new generations (Can & Göde, 2022, p. 53). Yaman defines value as “the sensitivities individuals display toward any person, entity, event, or situation” (Yaman, 2016, p. 17). The Current Turkish Dictionary defines value as a measure determining the importance of something, a superior quality, and the totality of the social and cultural accumulation possessed by a nation (sozluk.gov.tr, 2025). These definitions indicate that values occupy a central position in both individual and social life.

Which behaviors are approved or subjected to sanctions within a society is largely determined by that society’s value system. Societies without values lose the mechanisms that regulate them and the criteria by which behaviors are evaluated. What a society expects from individuals, what it prohibits, which behaviors deserve reward, and which deserve punishment are all determined according to values. Values therefore perform various functions (Bakırcı & Katı, 2023, p. 15).

Education is a planned process aimed at creating desired behavioral changes in individuals. Values constitute one of the fundamental components of this process. Societies determine the direction in which they will develop by transmitting the values they possess to younger generations. For this reason, establishing an understanding of education independent of the dimension of values appears highly difficult (Karakaş & Akın, 2018, p. 89). Values education encompasses not only the cognitive development of individuals but also their moral, emotional, and social development. Legends, which emerged from early human efforts to interpret natural phenomena and existence, have also assumed an educational function in this respect. Through motifs such as petrification, transformation, divine punishment, or reward, individuals are given messages concerning right and wrong behavior. These narratives aim to discourage individuals from improper conduct and guide them toward behavior consistent with social norms.

The potential of legends in terms of values education has also been emphasized in academic studies conducted in recent years. Atakan (2002) examined the legends of Afyonkarahisar from an educational perspective and demonstrated that these narratives perform an important function in the transmission of moral, religious, and cultural values. Güven (2014) addressed Turkish legends within the context of values education and classified the value elements contained in these narratives. Kılıç (2016) examined the legends of Ağrı in terms of educational elements and particularly emphasized that Ağrı legends in particular, and legends in general, constitute important genres for values education and should be utilized in the transmission of values. Studies conducted by Aydeniz (2021) and Polat (2021) likewise demonstrate that folktales and legends offer rich content in terms of root values. However, the limited number of such studies highlights the need for systematic investigations of legends belonging to specific regions.

Anatolia attracts attention as one of the earliest areas of human settlement and for its rich accumulation of oral culture. In this respect, it offers particularly rich content in terms of legendary narratives (Kaval, 2025, p. 2). The province of Bingöl also possesses considerable potential in terms of legends due to its cultural diversity and oral narrative tradition, although not all of these narratives have been recorded in written form (Alay, 2006, p. 243; Samuk, 2025, p. 26). Nevertheless, as far as could be determined, no study has examined Bingöl legends specifically within the context of values education. Yet, as carriers of collective memory, legends provide important clues regarding interpersonal relations, conflicts, family structure, and moral attitudes.

The functionalist approach provides an important theoretical basis for explaining the place of folklore products within society. Within this approach, folk narratives are considered cultural elements that give meaning to the beliefs, values, and behavioral patterns of the societies to which they belong. According to Bronislaw Malinowski, narratives such as myths and legends perform a

function that supports the continuity of social institutions and legitimizes the existing social order (Taşbaşı, 2023, p. 21). William Bascom, meanwhile, identifies four fundamental functions of folklore: entertainment, the transmission of culture to younger generations, the support of social institutions and norms, and providing individuals with a means of relief from social pressures (Aça et al., 2016, p. 88).

The classification used in the research is based on the ten root values identified by the Ministry of National Education in the Turkish Language Curriculum. The curriculum lists justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and helpfulness as root values (Ministry of National Education [MEB], 2019, p. 4). This classification enables value elements found in different folk narratives to be examined within a common conceptual framework and facilitates comparisons among different regions.

In religiously themed legends, the transmission of values is established through the relationship between the sacred and social order. Examples such as a person falling ill after damaging a shrine, the fulfillment of a saint's curse, a person being protected from misfortune after giving alms, or Khidr assisting someone in distress demonstrate that moral behavior is associated with a sacred response. Figures such as sheikhs, sayyids, dedes, and saints may represent proper conduct, resolve disputes, or respond to violations of norms through sanctions.

The aim of the research is to identify the ten root values present in Bingöl legends and to explain how these values are transmitted through religious motifs, supernatural sanctions, and patterns of social behavior. The analysis seeks to answer the following questions: How are the ten root values distributed across Bingöl legends? Through which behaviors, characters, religious motifs, and forms of sanction are these values transmitted? What social and cultural functions do these patterns perform from the perspective of the functionalist approach? In what respects do the findings resemble or differ from those of studies examining legends from other regions?

Religious and social dimensions of values

Values are shared criteria that guide individual behavior and define the boundaries of social relations. Within a society, behaviors considered right, wrong, appropriate, objectionable, praiseworthy, or deserving of punishment acquire meaning through values. Individuals learn these criteria through the family, education, religious institutions, rituals, and products of oral culture. The intergenerational transmission of values is important for maintaining cultural continuity.

The social function of values stems from their role in establishing a connection between individual behavior and societal expectations. Justice, honesty, responsibility, respect, and helpfulness regulate the relationships individuals establish with others. Self-control and patience contribute to keeping desires and reactions within socially accepted boundaries. Friendship and love strengthen bonds among members of a community. Patriotism, in turn, expresses the individual's sense of belonging to the geography, society, and shared past with which they identify.

In Durkheim's approach, shared beliefs, emotions, and values exert a binding influence on members of society. Collective consciousness also encompasses common judgments concerning right and wrong behavior. In traditional communities, a violation of values may not be regarded merely as an individual failing; it may also be perceived as a threat to social cohesion. Condemnation, exclusion, punishment, or sacred sanction thus become mechanisms through which the violated value is reaffirmed (Durkheim, 1997).

According to Parsons (1951), the continuity of the social system depends on agreement among members of society regarding common values and norms. While values indicate which behaviors should be preferred, norms transform these values into concrete expectations. In legends, the association of goodness with abundance, salvation, or divine assistance, and of injustice and excess with punishment, makes the relationship between values and sanctions particularly visible.

Places of worship in which religion is taught and practiced are among the influential social institutions in which values are interpreted and legitimized. These settings are important environments in which religious rituals are performed and values and social solidarity are established (Hamarat, 2017; Irmak & Hamarat, 2018).

Helping others, keeping one's word, showing respect to elders and to persons regarded as sacred, protecting what has been entrusted, and avoiding injustice are behaviors in which religious and social meanings intersect. The rewarding of such behaviors, or the emergence of divine punishment when they are violated, reinforces the transmission of values through a strong system of sanctions.

In legends, the transmission of religious values frequently occurs through figures representing spiritual authority, such as sheikhs, sayyids, dedes, saints, martyrs, and Khidr. The fulfillment of these figures' prayers or curses, or their assistance to those in distress, reinforces the belief that moral order is protected by a sacred power. Places such as shrines, dervish lodges, pilgrimage sites, springs, mountains, and graves perform a similar function. Eliade's (1959) approach to sacred space helps explain how ordinary geography is transformed through narrative into a domain endowed with special meaning.

In Bingöl folk culture, beliefs concerning illness, healing, prayer, pilgrimage, and the intervention of sacred figures also demonstrate the relationship between values and religious beliefs. The inclusion of prayer, visitation, and spiritual assistance in traditional healing practices indicates that illness and recovery may, in some cases, be interpreted within a religious framework (Hamarat, 2020). The representation of illness in legends as punishment and recovery as a consequence of prayer or helpfulness is related to this cultural framework.

Values become visible in legends in two principal ways. In the first, a character behaves in accordance with an accepted value and is protected, rewarded, or socially approved. In the second, values are transmitted through their violation. Theft, arrogance, disrespect, excess, or refusal to help result in punishment. In this way, the narrative teaches the positive value by demonstrating the consequences of behavior that violates it.

The ten root values provide an analytical framework that makes it possible to examine Bingöl legends under common categories. Nevertheless, legends also contain elements that fall outside this classification, including faith, loyalty, compassion, contentment, hospitality, repentance, and devotion to the sacred. These elements were taken into account in contextual interpretations, while the primary coding process was conducted on the basis of the ten root values in accordance with the scope of the research.

Social and religious functions of legends

Legends are products of oral culture that transmit beliefs, assumptions about the past, and standards of behavior. The perception of a narrative as credible increases the influence of its message on the listener. Extraordinary events therefore function not only as aesthetic elements but also as means of explaining cultural values and defining the boundaries of acceptable behavior.

Malinowski (1926) regards myths and sacred narratives as cultural documents that support social institutions. A narrative assumes a social function insofar as it validates current beliefs, traditions, and rules of conduct. In Bingöl legends, examples such as a person becoming ill after damaging a shrine, the fulfillment of a saint's curse, or the failure of those who attempt to burn a sacred place demonstrate how social beliefs are reinforced through extraordinary consequences.

In Malinowski's (1944) theory of culture, every cultural element corresponds to an individual or social need. Legends respond to the need to make sense of situations such as uncertainty, fear, injustice, death, illness, and disaster. Events that are difficult to explain are placed within a moral

cause-and-effect framework through concepts such as divine justice, miracles, curses, or sacred intervention.

Bascom (1954) identifies the functions of folklore as entertainment, the validation of cultural values and institutions, education and cultural transmission, and the provision of a means of release from social pressures. Although all of these functions can be observed in Bingöl legends, the functions of cultural transmission and reinforcement of social norms are particularly prominent.

The function of supporting social institutions and norms emerges through the system of reward and punishment embedded in the narrative. The association of theft with paralysis, disrespect with fear, arrogance with disaster, and excess with obstruction defines the boundaries of unacceptable behavior. Helpfulness, loyalty, patience, and responsibility, by contrast, are associated with positive outcomes.

The educational function is evident in the transmission of values through the relationship between behavior and consequence, even though such values are not conveyed through direct statements of advice. The listener makes a moral evaluation by observing the actions of the characters and the outcomes that follow. The connection established between goodness and reward, and between injustice and punishment, strengthens the didactic dimension of the narrative.

The function of providing relief from social pressures becomes particularly significant in situations where justice is not achieved in everyday life. When a person who remains unpunished in real life encounters divine sanction within the narrative, this may satisfy the community's expectation of justice. The fulfillment of the curse of a wronged person or the protection of a victim by a sacred power enables moral balance to be symbolically restored.

Durkheim's concept of collective consciousness helps explain the binding nature of shared values in legends. Violations directed toward sacred persons or places are presented as threats to collective values. Punishment functions as a means of social control that reminds the listening community of the boundaries that must be preserved.

Parsons's approach to value consensus is useful in explaining how narratives communicate socially accepted attitudes to members of the community. Examples such as respecting elders, devotion to the sacred, mutual assistance, fulfilling assigned responsibilities, and behaving with moderation enable social expectations to be transmitted in narrative form.

The motif of Khidr is an important indicator of the ideas of helpfulness and divine protection. Khidr appears as a sacred helper who assists people in distress, rewards acts of charity, or emerges in response to prayer. Miracle narratives, meanwhile, legitimize religious authority. Being unharmed by fire, a prayer bead turning into a snake, and a small amount of food multiplying make the spiritual status of the narrative figure visible.

The functional analysis was not limited to determining whether a particular value was present in the narrative. The motif through which the value was transmitted, the behavior that was rewarded or punished, and the way in which this structure supported the social order were evaluated together.

Selected studies on Bingöl legends and the originality of the research

Academic interest in Bingöl legends began with the compilation of narratives from the region and efforts to determine their place within the Turkish legend tradition. Some of the studies we were able to identify that directly focus on Bingöl legends are as follows:

Duymaz's (1989) master's thesis entitled *Bingöl Legends (Analysis-Texts)* is one of the fundamental sources in terms of recording the legends in written form and making them available for scholarly analysis. Duymaz's (1992) paper entitled *Legends Formed in Bingöl in Relation to World War I* is another study prepared by drawing on the same thesis (Bars, 2023, p. 75).

Alptekin's (1993) study entitled *The Place of Bingöl Legends within Turkish Legends* brought the narratives of the region into a broader comparative framework. By demonstrating that Bingöl legends share common motifs and structural features with narratives from different regions of Türkiye, the study clarified the position of the local repertoire within the cultural geography of Anatolia.

Ankışhan's (2006) undergraduate thesis entitled *Folktales and Legends of Bingöl Province* is another study that addresses folktales and legends related to Bingöl together (Bars, 2023, p. 62).

Bazancir's (2010) master's thesis entitled *Bingöl Legends* presents an extensive collection of texts. The data source of the present research also consists of the 140 legend texts included in this thesis. Bazancir's study therefore serves not only as a source in the literature but also as the source of the corpus analyzed in the present research.

Irmak's article entitled *A Folk Dance from Myth to Legend: The Bingöl Eagle Dance* examines three different legends concerning the origin of the eagle dance (Irmak, 2016, pp. 96–97).

Samuk's doctoral dissertation entitled *Hetê Sembolizmê Arketipi ra Tehlilê Efsaneyanê Zazayan (Mıntıqayê Çolig)*, which focuses on Bingöl legends, contains 304 legends and is the most comprehensive known study conducted on the subject to date (Samuk, 2024). The dissertation was subsequently published as a book under the title *Efsaneyi Çoligi* (Samuk, 2025).

In the article entitled *Efsaneyê Awan ê Zazayanê Çoligi*, derived from Samuk's doctoral dissertation and co-authored with Söylemez (Samuk & Söylemez, 2024), legends formed around water in the oral culture of the Zazas of Bingöl are examined through narratives in Zazaki. The study analyzes narratives associated with lakes, springs, streams, waterfalls, and the water of life, explaining the sacred, healing, and life-giving qualities attributed to water as well as its place within local culture. In this respect, the study demonstrates that Bingöl legends continue to survive within Zazaki oral transmission and that the water motif occupies a prominent position in the local belief system.

In another article derived from his doctoral dissertation, entitled *Mıntıqayê Zazayan ê Çoligi di Efsaneyê Kerrabiyayış*, Samuk presents definitions of legend in both Turkish and Zazaki. Addressing the motif of petrification in legends, the author includes a total of 11 petrification legends collected from source persons in Zaza villages of Bingöl (Samuk, 2026, pp. 3–5).

Among the studies accessible to us, no independent research was identified in which Bingöl legends were systematically coded according to the Ministry of National Education's ten root values and the resulting values were interpreted through functionalist theory.

The originality of the research lies in combining the identification of values with functional analysis. In determining whether a legend contains a particular value, the character's behavior, intention, outcome within the narrative, the community's response, and the extraordinary motif employed were evaluated together.

A second original aspect of the research is its focus on the relationship between religious motifs and social values. The analysis examines how elements such as Khidr, miracles, curses, shrines, dervish lodges, martyrs, prayer, illness, abundance, and petrification support values such as justice, respect, helpfulness, self-control, and patriotism.

A third original aspect is the interpretation of the findings in relation to the functionalist approaches of Malinowski and Bascom, Durkheim's concept of collective consciousness, and Parsons's concept of value consensus. Thus, legends are approached not as static texts in which root values are merely listed, but as narratives that perform functions related to cultural transmission, social control, solidarity, and religious legitimation.

Method

Research design

A qualitative research design was adopted in the study. The data were examined through document analysis and analyzed using content analysis. Document analysis is a method based on the systematic examination of written data related to the research topic (Balaban Salı, 2018, p. 151).

The legends were selected through purposive sampling, and texts that allowed for the transmission of values within the narrative (37 legends) were included in the scope of the research.

In the analysis of the data, the content analysis technique, which seeks to reach conclusions based on concepts emphasized in the content of the texts (Saldamlı, 2016, p. 75), was employed. During the analysis process, the legend texts were first read in detail. The coding process was based on the ten root values included in the Turkish Language Curriculum of the Ministry of National Education (MEB, 2019, p. 4). Each legend text was examined in relation to these values, and the ways in which the values appeared and functioned within the narratives were identified.

The descriptive dimension of the research consisted of identifying the root values and calculating their frequencies of occurrence. The interpretive dimension examined the behaviors, religious motifs, forms of reward and punishment, and supernatural interventions through which these values were transmitted.

Data sources and dataset

The data source of the research consists of 140 legends included in Bazancir's (2010) master's thesis entitled Bingöl Legends. All of the texts were subjected to a preliminary examination. A total of 37 legends containing explicit behaviors, attitudes, statements, social responses, or narrative outcomes that could be associated with the ten root values were included in the research corpus.

Criterion sampling was used in constructing the corpus for analysis. The primary criterion was the presence of an explicit behavior–consequence relationship that could be associated with at least one root value. Texts that explained place names, historical events, supernatural beings, or natural formations but did not contain a value judgment were excluded from the analysis.

Coding framework

The coding categories were constructed on the basis of the ten root values identified by the Ministry of National Education (MEB, 2019). An operational definition and textual indicators were developed for each category. This procedure was intended to prevent the categories from being populated through overly broad or ambiguous interpretations.

Table 1: Operational Definitions and Coding Indicators of the Root Values

No	Root value	Root value	Root value
1	Justice	Respecting rights and ensuring that injustice receives an appropriate response	Punishment of injustice; protection of the victim; restoration of moral balance
2	Friendship	Mutual trust, commitment, and solidarity	Not leaving someone alone in difficult circumstances; protective community response; maintaining commitment
3	Honesty	Telling the truth and maintaining consistency between words and actions	Keeping one's word; not concealing the truth; sincerity in belief and behavior

4	Self-control	Ability to control desires, anger, ambition, and reactions	Avoiding greed; behaving with moderation; restraining impulsive reactions
5	Patience	Enduring difficulties and waiting for an appropriate outcome	Prayer and waiting; endurance; avoiding hasty reactions
6	Respect	Acting with care toward individuals, elders, spiritual authorities, and the sacred	Heeding the words of elders; refraining from harming the sacred; avoiding mockery
7	Love	Affection and attachment toward individuals, family, community, or the sacred	Protection; self-sacrifice; spiritual affection; desire to live together
8	Responsibility	Fulfilling an assumed duty or obligation of care	Completing assigned duties; safeguarding what has been entrusted; fulfilling obligations toward living beings and family
9	Patriotism	Making sacrifices to protect the homeland and society	Struggling against occupation; defending the homeland; making sacrifices for community security
10	Helpfulness	Providing support to a person in need without expecting anything in return	Providing food, shelter, or material assistance; rescuing a person in danger; caring for orphans

Unit of analysis and analysis process

The context unit of the research was each individual legend text. The coding unit consisted of meaningful text segments conveying the characters' behaviors, statements, intentions, and the consequences of their actions. To establish a direct relationship between the size of the corpus and the frequency table, one dominant value code was assigned to each legend. Secondary values and religious themes identified in the narratives were retained in the analytical notes but were not included in the primary frequency counts.

The analysis was conducted in four stages. In the first stage, all 140 legends were read holistically. In the second stage, texts containing indicators of values were identified. In the third stage, the 37 selected legends were reread in accordance with the operational definitions, and information concerning the title, source page, behavior, outcome, motif, and function was recorded on the coding form. In the final stage, the codes were brought together to determine frequencies and patterns of value transmission.

Validity and reliability

To strengthen the credibility of the research, the categories were operationally defined prior to the analysis, and coding decisions were based directly on behavior–consequence indicators found in the legend texts. Providing the relevant source page for each legend in the findings section enables the interpretations to be compared with the original narrative.

The coding framework and category decisions were reviewed through two separate rounds of reading. In the first round, the dominant value selected for each legend was identified, while in the second round, this value was reassessed against the operational definition and the relevant decision rule. No quantitative inter-coder agreement coefficient based on an independent second coder was calculated. This was acknowledged as one of the limitations of the research. The importance of transparent decision rules and traceable records in qualitative coding was taken into consideration (O'Connor & Joffe, 2020).

Ethical considerations and limitations

No new data were collected from participants, and no interviews, surveys, experiments, or observations were conducted. The analysis was carried out on legend texts previously published in a completed master's thesis. Therefore, the research does not involve human or animal participants in a manner requiring ethics committee approval.

The research is limited to the texts included in Bazancir's (2010) thesis. Narratives that continue to circulate orally in Bingöl but are not included in this thesis fall outside the scope of the research. The study is based on the ten root values identified by the Ministry of National Education. Other values such as faith, compassion, contentment, hospitality, loyalty, repentance, and devotion to the sacred were not treated as independent categories.

Findings

All ten root values were identified in the 37 Bingöl legends examined. Each legend was assigned a dominant value code that most strongly explained the relationship between the central behavior and its outcome in the narrative. The distribution of the values is presented in Table 2.

Table 2: Distribution of the Ten Root Values in Bingöl Legends

No	Root value	Number of legends	Main mode of transmission
1	Justice	6	Divine punishment, curses, petrification, illness, and transformation
2	Friendship	1	Community solidarity and protective commitment
3	Honesty	1	Consistency between promises and behavior
4	Self-control	5	Restraining ambition, mockery, anger, alcohol consumption, and excessive desire
5	Patience	2	Prayer, waiting, and accepting spiritual resolution with composure
6	Respect	3	Showing consideration toward dervishes, elders, elderly persons, and ritual authorities
7	Love	4	Devotion to the sacred, spiritual affection, familial love, and love for others
8	Responsibility	6	Duties, caregiving, entrusted responsibilities, family obligations, and public responsibilities
9	Patriotism	5	Occupation, martyrdom, defense of the homeland, and sacred protection
10	Helpfulness	4	Caring for orphans, giving alms, offering hospitality to guests, and assistance from Khidr

Justice

Justice is one of the fundamental social values that refers to the balanced protection of individuals' rights and responsibilities. In the Turkish Dictionary, justice is explained as the protection of rights and the maintenance of balance and fairness in interpersonal relations (TDK, 2011, p. 24). According to Parlatır (2011, p. 41), the value of justice refers to giving individuals what they deserve and maintaining legal and moral balance. Püsküllüoğlu (2015, p. 23), after defining

justice in terms of conformity with rights and law, also describes it as the state organization that applies the law and establishes an equitable balance between the conflicting interests of individuals. Justice, which is indispensable for the sustainability of social order, frequently appears in folk narratives as an element of divine balance.

The value of justice was identified in six legends. In these narratives, justice is predominantly associated with the preservation of divine or spiritual order. Claiming what one is not entitled to, theft, unjust killing, violation of familial and religious norms, arrogance, and prohibited relationships are met with supernatural consequences.

In the legend “Hz. Ali ve Atı Döldül” [Hazrat Ali and His Horse Döldül], one of the ruler’s men attempts to take Hazrat Ali’s horse and falls as soon as he mounts it (Bazancir, 2010, p. 34). The punishment of a person who attempts to obtain something to which he has no rightful claim establishes justice as a response to an unjust demand.

In the narrative “Şih Ahmet Efendi-3,” a person who searches for treasure in a shrine and steals its carpet becomes paralyzed three months later (Bazancir, 2010, p. 41). Since the act of theft also violates the inviolability of a sacred place, it results in a bodily sanction.

In the legend “Seyid Mustafa,” Yadin Pasha and his brothers unjustly kill six young men. Seyid Mustafa’s curse is subsequently fulfilled (Bazancir, 2010, p. 56). An injustice that cannot be remedied through ordinary mechanisms is thus answered through the intervention of spiritual authority.

In the narrative “Ayşe Şorak’ın Ölüm Getirmesi” [Ayşe Şorak Bringing Death], women who are considered to have mistreated their mothers-in-law and husbands are punished in dreams (Bazancir, 2010, pp. 90–91). By associating expectations regarding behavior within the family with sacred sanctions, the legend makes a traditional understanding of justice visible.

In the legend “Vayo-Bıra Kayalığı” [Vayo-Bıra Rock], siblings involved in a prohibited relationship are turned to stone (Bazancir, 2010, pp. 102–103). Petrification functions as a permanent form of punishment for violating social and religious boundaries.

In the narrative “Haval Kadın” [Haval Woman], the family of an arrogant woman who rebels against God encounters an epidemic, disability, and death, while the woman herself is transformed into a black dog (Bazancir, 2010, pp. 121–122). The narrative associates arrogance and the violation of religious boundaries with severe sanctions imposed by the divine order.

Friendship

Friendship is one of the fundamental human values based on mutual trust, solidarity, and commitment between individuals. In the Turkish Dictionary, friendship is defined as “the state of being friends, establishing closeness, and behaving sincerely” (TDK, 2005, p. 562). As a value that plays an important role in the continuity of social life, friendship is often constructed in folk narratives as a test that becomes particularly visible in difficult times.

The value of friendship is conveyed in the legend “Şako ve Küçük Ağa” [Şako and Küçük Ağa] through community solidarity and protective commitment. After Şako is locked in a stable by Küçük Ağa, members of the community react because of Şako’s social reputation and his identity as a member of an ocak, a lineage associated with spiritual authority. Following this reaction, Küçük Ağa releases Şako and expresses his regret (Bazancir, 2010, pp. 50–51). Friendship in the narrative becomes visible not so much through personal intimacy between two individuals as through the community’s refusal to abandon a person it values and its demonstration of protective solidarity.

Honesty

The value of honesty is addressed in the legend “Şeyh Şirazi’nin Kerameti ve Yok Olması” [Sheikh Shirazi’s Miracle and Disappearance] through consistency between words and actions. The congregation promises Sheikh Shirazi that they will act honestly toward him. During worship, however, the Sheikh realizes that there is no consistency between the congregation’s words and their inner intentions. Not only does the congregation fail to keep its promise, but it also kills the Sheikh (Bazancir, 2010, pp. 31–32). The narrative presents honesty not merely as telling the truth but as integrity among one’s words, beliefs, and actions.

Self-control

Self-control can be understood as an individual’s ability to regulate immediate desires and reactions in pursuit of a higher goal (sozluk.gov.tr, 2025). This value requires individuals to avoid impulsive reactions and to behave in a measured and conscious manner. Particularly in folk narratives, self-control is often positioned in contrast to negative tendencies such as greed, anger, and jealousy.

The value of self-control is conveyed in five legends through the consequences of greed, impulsive reactions, mockery, alcohol consumption, and excessive desire.

In the narrative “Baba Mansur’un Demir Örs’ü Eritmesi ve Kaybolması” [Baba Mansur Melting the Iron Anvil and Disappearing], the people attack Baba Mansur without first listening to what he has to say. Baba Mansur explains the meaning of his words by performing a miracle and then disappears (Bazancir, 2010, p. 46). The narrative emphasizes the negative consequences of acting without controlling one’s initial reaction.

In the legend “Ziyaret Dede,” a person who takes his grandfather’s gold without permission is prevented from leaving through the door by an invisible force. The fact that he is able to leave only after returning the gold demonstrates the need to restrain greed (Bazancir, 2010, p. 73).

In the “Çorı-Borı Legend,” prisoners disparage the food offered to them. Following the elderly host’s prayer, the food becomes sufficient for everyone and even remains in excess (Bazancir, 2010, pp. 96–97). The mocking attitude is met with embarrassment, whereas moderation is associated with abundance.

In the narrative “Kral Kızı Kalesi” [King’s Daughter Castle], Sofi Dayı takes the gold he sees but is unable to leave the castle until he puts it back (Bazancir, 2010, pp. 98–99). The legend demonstrates that uncontrolled material greed can lead an individual into an impasse.

In the legend “Şemo Deresi” [Şemo Stream], people who consume alcohol are said to be punished by a supernatural force that stones them (Bazancir, 2010, pp. 103–104). The restriction of excessive behavior through sacred sanction reinforces the social dimension of self-control.

Patience

Patience can be understood as an individual’s ability to endure difficulties without acting hastily and to respond to the process with composure. Defined as “waiting for something that will happen or arrive without showing anxiety; the virtue of quietly enduring distressing situations such as pain, poverty, or injustice and waiting for them to pass” (Parlatır, 2011, p. 681), patience refers to an individual’s ability to remain resilient in the face of difficulties, avoid hasty behavior, and tolerate adverse circumstances.

The value of patience is observed in two legends through prayer, waiting, and the composed acceptance of a spiritual resolution.

In the narrative “Hüseyin-i Cefer and Hasan-ı Cafer,” Shah Ismail makes efforts to bring his son back. When these efforts do not yield a result, he prays, and upon the acceptance of his prayer, he is reunited with his son (Bazancir, 2010, pp. 33–34). The fact that the resolution occurs through persistent effort and prayer rather than an impulsive reaction reinforces the value of patience.

In the legend “Sey Hüseyin’in Tespihi” [Sey Hüseyin’s Prayer Beads], the villagers do not immediately exclude Süleyman, whom they regard as problematic. Instead, they take him to Sey Hüseyin and wait for the outcome of a spiritual intervention. The problem is resolved when the prayer beads are placed around Süleyman’s neck (Bazancir, 2010, pp. 58–59). The narrative demonstrates that a social problem can be resolved through measured patience and spiritual guidance.

Respect

Respect, defined as “a feeling of esteem that leads a person to behave carefully, considerately, and with moderation toward someone or something because of their value, superiority, age, usefulness, or sacredness; reverence, deference,” is one of the fundamental values that entails measured behavior both toward oneself and toward others (sozluk.gov.tr, 2026). Of considerable importance for the healthy maintenance of social relations, the value of respect is shaped around old age, spiritual authority, and ritual commitment in three legends.

In the legend “Derviş Baba ve Sultan Alâeddin Keykubat” [Derviş Baba and Sultan Alâeddin Keykubat], the Sultan visits the elderly dervish and, after witnessing the dervish’s blessing and abundance, leaves his sons with him to serve him (Bazancir, 2010, pp. 35–36). The attitude of political authority toward spiritual authority enables respect to be transmitted as a cultural norm.

In the narrative “Tesbih’in Yılanı Dönüşmesi” [The Transformation of the Prayer Beads into a Snake], those who mock Seyit Mehmet Dede realize their mistake and begin to show him respect after the prayer beads turn into a snake (Bazancir, 2010, p. 46). The miracle functions as a narrative device through which disrespect is corrected.

In the legend “Dede’nin Cem’de Öleceğini Bilmesi” [Dede Knowing That He Will Die During the Cem], the character’s consideration of the words of an elder family member, participation in the *cem* ritual, and the construction of a shrine for him after his death represent different manifestations of the value of respect (Bazancir, 2010, p. 59). This situation can be interpreted not directly as “obedience” or absolute submission, but within the framework of taking an elder family member’s words seriously, assuming responsibility for participation in the *cem* ritual, and maintaining a sense of spiritual duty. Following his death, the community’s construction of a shrine for him, the opening of the shrine to visitors, and the practice of animal sacrifice indicate the continuation of respect, commitment, and social esteem toward a person regarded as sacred within the narrative. The association of the *cem* ritual in Alevi-Bektashi communities with such elements as *dedelik* (spiritual leadership), *zakirlik* (ritual musical and verbal service), and sacrifice further demonstrates the importance of the ritual context in this legend (Yolcu & Aça, 2017, p. 16).

Love

The value of love is conveyed in four legends through devotion to the sacred, spiritual affection, family relationships, and love for others.

In the legend “Ulu Mansur ve Kureyş Baba-2” [Ulu Mansur and Kureyş Baba-2], the fact that two spiritual figures emerge unharmed from the fire is interpreted as their love for and submission to God being rewarded through a miracle (Bazancir, 2010, p. 43).

In the narrative “Seyit Hüseyin Oğlu Seyit Süleyman’ın Gösterdiği Mucize” [The Miracle Performed by Seyit Süleyman, Son of Seyit Hüseyin], the congregation’s appeal to Seyit Süleyman and the trust placed in the spiritual guide are associated with spiritual affection and devotion (Bazancir, 2010, pp. 49–50).

In the legend “Seyit Hüseyin ve Şako” [Seyit Hüseyin and Şako], the elopement of a young woman leads to conflict between the families. The narrative demonstrates how love comes into conflict with social norms and family authority (Bazancir, 2010, pp. 64–65).

In the narrative “Moradan Köyü” [Moradan Village], Şey Hesên’s granting Morad a place to settle and Morad’s preference for population growth rather than wealth reflect an understanding of love that prioritizes people and communal life over material gain (Bazancir, 2010, pp. 100–101).

Responsibility

Responsibility refers to an individual’s fulfillment of the duties they undertake and acceptance of the consequences of their actions (Yurtbaşı, 2013, p. 626). As an important value for maintaining social life in an orderly manner, responsibility appears in six legends in the forms of public duty, caregiving, entrusted obligations, family responsibilities, and completion of assigned tasks.

In the narrative “Yad Mahmut Evas,” Yado’s appointment by the Ottoman State to collect taxes in Çapakçur is presented as a historical example of public responsibility (Bazancir, 2010, p. 36).

In the legend “Seyit Hüseyin ve Beritanlı Çoban” [Seyit Hüseyin and the Beritan Shepherd], Seyit Hüseyin’s care for his animals and produce is associated with responsibilities related to livelihood and caregiving. The person who takes another individual’s produce without permission is punished (Bazancir, 2010, pp. 48–49).

In the narrative “Seyit Aliye Seyit Nuri ve Aksakallı Pir,” Şako does not abandon his animal despite harsh weather conditions. This behavior reflects responsibility toward a living being and loyalty (Bazancir, 2010, pp. 53–54).

In the legend “Seyit Hüseyin’in Manevi Mucizesi” [Seyit Hüseyin’s Spiritual Miracle], Mehmet Bektaş accepts the duty of acting in place of the district governor during the governor’s absence. His willingness to assume a public duty when the need arises makes the value of responsibility visible (Bazancir, 2010, p. 61).

In the narrative “Kekavu Kuşu” [The Kekavu Bird], the children fulfill the task of collecting *kenger* assigned to them, whereas the father neglects his responsibility to protect the children. The narrative thus presents both positive and negative manifestations of responsibility (Bazancir, 2010, pp. 92–93).

In the legend “Seyit Mehmet’in Hızır’ı Görmesi” [Seyit Mehmet Seeing Khidr], Seyit Mehmet attempts to complete the transportation task left unfinished by his father and fulfills the duty with Khidr’s assistance (Bazancir, 2010, p. 116).

Patriotism

The value of patriotism is conveyed in five legends through themes of occupation, defense of the homeland, martyrdom, and sacred protection.

In the narrative “Karar Dergâhı” [Karar Dervish Lodge], the fact that the lodge remains unharmed in a village burned by Russian soldiers represents the spiritual protection of a local sacred place in the face of occupation (Bazancir, 2010, p. 66).

In the legend “Şeker Baba,” enemy forces begin fighting among themselves following the intervention of two white birds, reflecting the belief that the homeland is protected by sacred powers (Bazancir, 2010, p. 72).

In the narrative “Şeker Baba Şehidi’nin Rus Askerlerini Bozguna Uğratması” [The Martyr Şeker Baba Defeating the Russian Soldiers], a horseman emerging from the martyr’s shrine fights

against Russian soldiers. The narrative thus combines the defense of the homeland with the concepts of martyrdom and spiritual protection (Bazancir, 2010, p. 95).

In the legend “Bozatlı Hızır’ın Rus Saflarında Olması” [Bozatlı Khidr among the Russian Ranks], a person who had committed wrongdoing in the past wishes to fight against the occupying forces in order to seek forgiveness for his sins (Bazancir, 2010, p. 111). The defense of the homeland is presented in connection with repentance and religious purification.

In the narrative “Çoban Oyunu Efsanesi-2” [The Shepherd Game Legend-2], the victory of Kurdish militia forces over Russian troops reinforces the idea of acting collectively against an external threat and defending the homeland (Bazancir, 2010, p. 124).

Helpfulness

Helpfulness refers to an individual’s sensitivity toward people in need and willingness to provide assistance without expecting anything in return (Yurtbaşı, 2013, pp. 751–752).

The value of helpfulness is addressed in four legends through caring for orphans, assisting people in need, almsgiving, and divine salvation.

In the legend “Şıh Ahmet ve Ziyareti” [Şıh Ahmet and His Shrine], Şeyh Ahmet’s long-term care for orphaned children is presented as the reason for his spiritual status and recognition within the community (Bazancir, 2010, p. 68).

In the narrative “Hızır’ın Köle Olması” [Khidr Becoming a Slave], Khidr agrees to be sold in a slave market in order not to turn away a person seeking help (Bazancir, 2010, pp. 113–114). Helpfulness is thus conveyed through an extreme form of self-sacrifice.

In the legend “Hızır’ın Kapımıza Gelmesi” [Khidr Coming to Our Door], a family that helps Khidr, who appears disguised as a bride, associates their son’s survival from poisoning with the alms they had given (Bazancir, 2010, pp. 116–117).

In the narrative “Hızır-2” [Khidr-2], Ali Usta, who regularly helps those around him, becomes stranded in a blizzard and is rescued through the prayers of the community and Khidr’s intervention (Bazancir, 2010, pp. 118–119). The narrative conveys the idea that a person who helps others may also receive help when faced with hardship.

Tablo 3: Prominent Motifs and Functions in the Transmission of Values

No	Motif / sanction	Associated values	Main function
1	Divine punishment and curses	Justice, self-control	Demonstrating that violations of norms do not remain without consequences
2	Khidr and sacred assistance	Helpfulness, responsibility	Rewarding solidarity and creating hope for salvation
3	Miracles and spiritual authority	Respect, love, honesty	Legitimizing religious authority and defining behavioral boundaries
4	Sacred places and martyrdom	Patriotism, respect	Strengthening local belonging and collective memory
5	Abundance and multiplication	Helpfulness, love	Making the social consequences of positive behavior visible
6	Transformation, illness, and obstruction	Justice, self-control	Dramatizing moral sanctions in a concrete form

Conclusion and recommendations

In this research, Bingöl legends were examined in accordance with the ten root values identified by the Ministry of National Education, and the ways in which these values are transmitted through religious motifs and social sanctions were explained. Of the 140 texts included in Bazancir's (2010) thesis, all were subjected to preliminary examination, and 37 legends that met the established criteria were analyzed. All ten root values were identified.

Can and Göde (2022), in their study of Isparta legends, reported that love, respect, and helpfulness were particularly prominent. The findings from Bingöl show similarities in terms of respect and helpfulness. In Bingöl legends, love appears in the forms of devotion to the sacred and spiritual authority, family relationships, and prioritizing human beings over material wealth. Differences in category definitions, however, limit direct comparisons of frequencies across regions.

In their study of Erzurum legends, Doğru and Yağar (2024) emphasized the prominence of Islamic values. This finding corresponds with the role of prayer, curses, miracles, Khidr, martyrdom, shrines, and divine sanctions in the transmission of values in Bingöl legends. This commonality suggests that, within the legend tradition of Eastern Anatolia, moral behavior is often presented within a religious framework of meaning.

The findings are consistent with Malinowski's view that sacred narratives validate social institutions and traditions. Bascom's functions of cultural transmission, education, and support for social institutions are clearly observable in Bingöl legends. Durkheim's concept of collective consciousness and Parsons's concept of value consensus help explain how sacred sanctions and role expectations contribute to social continuity.

In Bingöl legends, values are generally not transmitted through direct moral instruction. Violations of values are associated with illness, falling, paralysis, petrification, transformation, disappearance, and disaster, whereas positive behaviors are rewarded with abundance, salvation, social esteem, and divine assistance. This structure establishes a strong form of moral causality between behavior and consequence.

Justice and responsibility were the most prominent values, each appearing in six legends. Justice was transmitted through the punishment of injustice by sacred sanctions, whereas responsibility was associated with duties, caregiving, entrusted obligations, and public responsibilities. Self-control and patriotism appeared in five legends each; love and helpfulness in four each; respect in three; patience in two; and friendship and honesty in one legend each. This distribution indicates that the transmission of values in Bingöl legends is concentrated around the punishment of injustice, duties and caregiving relationships, the regulation of behavior, spiritual commitment, solidarity, and the protection of the homeland.

The relationship between helpfulness and the Khidr motif is particularly noteworthy. The protection of a person who gives alms from misfortune, the rescue of a helpful person when faced with hardship, and acts of self-sacrifice performed in order not to turn away someone in need combine social solidarity with religious reward.

The prominence of respect in relation to figures such as *dede*, sheikh, dervish, and members of an *ocak* is associated with the structure of local religious authority. While miracles validate the status of spiritual figures, they also communicate how the community is expected to behave toward such individuals. The religious guidance and social-order functions of the institution of *dedelik* help explain the pattern of respect observed in these legends.

In narratives concerning patriotism, historical struggle and religious symbols are intertwined. Russian occupation, militia forces, martyrdom, Khidr, and sacred birds coexist within the same narrative sphere. The defense of the homeland is legitimized through the support of sacred figures

and supernatural powers. This structure strengthens local historical memory and geographical belonging.

When legends are used in educational settings, the content of the texts, students' developmental levels, and the objectives of the course should be considered together. Narratives centered on helpfulness, responsibility, honesty, patience, and respect may contribute to values education when supported by appropriate activities. However, content involving violence, severe curses, abduction for marriage, sexual taboos, or the presentation of illness as punishment requires a critical and contextual framework.

Future research may compare Turkish, Zazaki, and Kurdish variants of legends in order to examine the relationship between language and value transmission comparatively. Characteristics of narrators, such as age, gender, religious environment, and place of residence, may also be investigated in relation to modes of transmission.

In conclusion, Bingöl legends provide a narrative space in which religious beliefs and social values mutually acquire meaning. Divine punishment, Khidr, miracles, curses, sacred places, and martyrdom not only shape the plot structure but also define the moral boundaries of behavior. The main contribution of the research lies not only in presenting the distribution of the ten root values but also in explaining the relationship among values, religious motifs, narrative sanctions, and social functions.



www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544



ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Bingöl Efsanelerinin On Kök Değer Açısından İşlevsel Analizi

Giriş

Sözlü kültür geleneği, kullanım amaçları ve anlatım biçimleri bakımından birbirinden farklı çok sayıda ürün barındırmaktadır (Çiftçi ve Sayır, 2019, s. 180). Sözlü kültür ürünleri, toplumların tarihsel deneyimlerini, inançlarını, değerlerini ve davranış kalıplarını kuşaklar arasında aktaran temel kültürel kaynaklardır. Atasözü, deyim, masal, menkıbe ve efsane gibi türler, ortaya çıktıkları toplumun dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Sözlü kültür geleneği içerisinde şekillenen ve anonim olan efsaneler, yazılı kültürün kayıt altına alma imkânlarından yoksun olmakla birlikte hafıza ve aktarım gücü sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Aldatmaz, 2014, s. 62). Bu durum, efsanelerin halkın gündelik yaşamı içerisinde şekillendiğini, toplumsal deneyimlerin ve değerlerin doğal bir yansıması olduğunu göstermektedir. Efsaneler; bireyin doğa karşısındaki hayretini, bilinmeyene dair merakını ve toplumsal düzeni koruma arzusunu olağanüstü anlatılar aracılığıyla anlamlı hâle getirmektedir (Elçin, 1986, s. 314).

Efsaneler; insanlığın var oluşundan itibaren çevresini, doğayı ve toplumsal ilişkileri anlamlandırma çabasının sözlü kültür içerisindeki yansımalarıdır. Olağanüstü olayları ve varlıkları konu edinmelerine rağmen anlatıcı ve dinleyici nezdinde gerçeklik hissi uyandırmaları (Bars, 2013, s. 132) efsaneleri diğer halk anlatılarından ayıran temel özelliklerden biridir. Güncel Türkçe Sözlük'te efsane; “eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen hayalî hikâye; gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye vb.” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr, 2025). Sakaoğlu ise efsaneyi, gerçek ya da hayalî bir şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan; inandırıcılık özelliği taşıyan ve çoğunlukla tabiatüstü unsurlarla süslenmiş anlatılar şeklinde tanımlamaktadır (Sakaoğlu, 1980, s. 4–6). Bu tanımlar, efsanelerin yalnızca kurgusal metinler olmadığını; toplumların inanç, değer ve davranış dünyasını yansıtan kültürel bellek ürünleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Efsanelerdeki olay örgüsü çoğu zaman toplumun doğru ve yanlış davranışa ilişkin değerlendirmeleri çevresinde şekillenmektedir. Kutsal kabul edilen kişi veya mekâna zarar verenlerin cezalandırılması, muhtaç kişilere yardım edenlerin ödüllendirilmesi, verilen sözün yerine getirilmesi ve ölçsüz davranışların felaketle sonuçlanması bu yapının yaygın örnekleridir. Anlatı, belirli bir davranış doğrudan öğüt cümlesiyle bildirmek yerine davranışın sonucunu gösterir. Taş kesilme, hastalık, ölüm, bereket, keramet, kurtuluş ve ilahi yardım gibi sonuçlar, toplumsal değerleri görünür kılan anlatısal yaptırımlara dönüşmektedir.

Toplumların varlığını sürdürebilmesi, bireylerin belirli değerler etrafında ortak bir davranış anlayışı geliştirmesine bağlıdır. Değerler; bireylerin neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt etmelerini sağlayan, sosyal ilişkileri düzenleyen yazılı olmayan kurallar bütünüdür. Bu açıdan bakıldığında değerler aynı zamanda bir toplumun gerçekleşmesini istediği düşler ve hayallerdir (Şener, 2013, s. 2504). Değerler, toplumsal düzenin sürdürülmesine katkı sağlamanın yanı sıra

geçmiş ile gelecek arasında kültürel devamlılık kuran bir işlev de üstlenir. Toplumların kalıcılığı, ortak değerlerini koruyabilmeleri ve bunları yeni kuşaklara aktarabilmeleriyle yakından ilişkilidir (Can ve Göde, 2022, s. 53). Yaman; değeri “bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay ya da durum karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklar” şeklinde tanımlamaktadır (Yaman, 2016, s. 17). Güncel Türkçe Sözlük’te ise değer; bir şeyin önemini belirleyen ölçü, üstün nitelik, bir ulusun sahip olduğu toplumsal ve kültürel birikimlerin bütünü olarak ele alınmaktadır (sozluk.gov.tr, 2025). Bu tanımlar, değerlerin hem bireysel hem de toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığını göstermektedir.

Bir toplumda hangi davranışların onaylanacağı ya da yaptırımla karşılaşacağı büyük ölçüde o toplumun değer sistemi tarafından belirlenmektedir. Değerlere sahip olmayan toplumlar, kendilerini kontrol altında tutan araçlarını, davranışlarını değerlendirecek ölçütleri yitirmiş olurlar. Zira toplumun; insanlardan neyi beklediği, onlara neyi yasakladığı, hangi davranışın ödüle, hangisinin cezaya layık olduğu değerlere göre belirlenir. Dolayısıyla değerlerin çeşitli fonksiyonları vardır (Bakırcı ve Katı, 2023, s. 15).

Eğitim, bireylerde istendik davranış değişiklikleri oluşturmayı amaçlayan planlı bir süreçtir. Değerler de bu sürecin temel bileşenlerinden biridir. Toplumlar; gideceği istikameti, bünyesinde bulunan değerleri genç nesillere aktararak belirler. Bu nedenle, değer boyutundan bağımsız bir eğitim anlayışının kurulması oldukça güç görünmektedir (Karakaş ve Akın, 2018, s. 89). Değerler eğitimi, bireyin yalnızca bilişsel gelişimini değil; ahlaki, duygusal ve sosyal gelişimini de kapsamaktadır. İlk dönem insanların doğa olaylarını ve varoluşu anlamlandırma çabaları sonucunda ortaya çıkan efsaneler, bu yönüyle eğitsel bir işlev de üstlenmiştir. Taş kesilme, dönüşüm, ilahi ceza veya ödüllendirme gibi motifler aracılığıyla bireylere doğru ve yanlış davranışlar hakkında mesajlar verilmiştir. Bu anlatılar, bireyi hatalı davranışlardan alıkoymayı ve toplumsal normlara uygun hareket etmeye yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

Efsanelerin değerler eğitimi açısından taşıdığı potansiyel, son yıllarda yapılan akademik çalışmalarda da vurgulanmaktadır. Atakan (2002); Afyonkarahisar efsanelerini eğitim açısından incelemiş ve bu anlatıların ahlaki, dinî ve kültürel değerlerin aktarımında önemli bir işleve sahip olduğunu ortaya koymuştur. Güven (2014), Türk efsanelerini değerler eğitimi bağlamında ele alarak efsanelerde yer alan değer unsurlarını sınıflandırmıştır. Kılıç (2016), Ağrı efsanelerini eğitsel unsurlar açısından incelemiş ve özelde Ağrı efsanelerinin genelde ise efsanelerin değerler eğitimi açısından önemli türler olduğunu; söz konusu türden değer aktarımı hususunda istifade etmek gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Aydeniz (2021) ve Polat (2021) tarafından yapılan çalışmalar da masal ve efsanelerin kök değerler açısından zengin içerikler sunduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmaların sınırlı sayıda olması, özellikle belirli bir yöreye ait efsanelerin sistematik biçimde incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anadolu coğrafyası insanlığın en eski yerleşim yerlerinin başında gelmesi ve zengin sözlü kültür birikimiyle dikkat çekmektedir. Bu açıdan efsane anlatıları bakımından zengin içerikler sunmaktadır (Kaval, 2025, s. 2). Bingöl ili de sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve sözlü anlatı geleneğiyle efsaneler açısından hepsi yazıya dökülmemekle birlikte önemli bir potansiyele sahiptir (Alay, 2006, s. 243; Samuk, 2025, s. 26). Buna rağmen ulaşılabildiği kadarıyla Bingöl efsanelerinin değerler eğitimi bağlamında ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa efsaneler, toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak bireyler arası ilişkiler, çatışmalar, aile yapısı ve ahlaki tutumlar hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Folklor ürünlerinin toplum içindeki yerini açıklamada işlevselci yaklaşım önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Bu yaklaşımda halk anlatıları ait oldukları toplumun inançlarını, değerlerini ve davranış biçimlerini anlamlandıran kültürel unsurlar olarak ele alınır. Bronislaw Malinowski’ye göre mit ve efsane gibi anlatılar, toplumsal kurumların sürekliliğini destekleyen ve mevcut düzeni meşrulaştıran bir işleve sahiptir (Taşbaşı, 2023, s. 21). William Bascom ise folklorun dört temel işlevinden söz etmektedir. Bunlar; eğlendirme, kültürü yeni kuşaklara aktarma, toplumsal

kurum ve normları destekleme ve bireyin toplumsal baskılar karşısında rahatlatma alanı bulmasını sağlama işlevleridir (Aça vd., 2016, s. 88).

Araştırmada kullanılan sınıflandırma, Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda belirlediği on kök değere dayanmaktadır. Programda adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik kök değerler olarak sıralanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019, s. 4). Bu sınıflandırma, farklı halk anlatılarındaki değer unsurlarının ortak bir kavramsal çerçeve içinde incelenmesine ve yöreler arasında karşılaştırma yapılmasına imkân vermektedir.

Dinî içerikli efsanelerde değer aktarımı, kutsal ile toplumsal düzen arasındaki ilişki üzerinden kurulmaktadır. Türbeye zarar veren kişinin hastalanması, bir velinin bedduasının gerçekleşmesi, sadaka veren kişinin beladan korunması veya Hızır'ın zor durumda kalan kişiye yardım etmesi, ahlaki davranışın kutsal bir karşılıkla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Şeyh, seyyit, dede ve ermiş kişiler doğru davranışı temsil edebilmekte; anlaşmazlıkları çözebilmekte veya norm ihlalini yaptırımla karşılayabilmektedir.

Araştırmanın amacı; Bingöl efsanelerinde yer alan on kök değeri belirlemek ve bu değerlerin dinî motifler, olağanüstü yaptırımlar ve toplumsal davranış kalıpları aracılığıyla nasıl aktarıldığını açıklamaktır. İncelemede şu sorulara cevap aranmıştır: Bingöl efsanelerinde on kök değer nasıl dağılmaktadır? Değerler hangi davranışlar, karakterler, dinî motifler ve yaptırım biçimleri aracılığıyla aktarılmaktadır? Bu örüntüler işlevselci yaklaşım bakımından hangi toplumsal ve kültürel işlevleri yerine getirmektedir? Bulgular farklı yöre efsanelerine ilişkin çalışmalarla hangi yönlerden benzerlik veya farklılık göstermektedir?

Değerlerin dinî ve toplumsal boyutu

Değerler, bireylerin davranışlarını yönlendiren ve toplumsal ilişkilerin sınırlarını belirleyen ortak ölçütlerdir. Bir toplumda doğru, yanlış, uygun, sakıncalı, övgüye değer veya cezalandırılması gereken davranışlar değerler aracılığıyla anlam kazanır. Birey bu ölçütleri aile, eğitim, inanç kurumları, ritüeller ve sözlü kültür ürünleri aracılığıyla öğrenmektedir. Değerlerin kuşaklar arasında aktarılması, kültürel sürekliliğin korunması bakımından önem taşımaktadır.

Değerlerin toplumsal işlevi, bireysel davranış ile toplumun beklentileri arasında bağ kurmalarından kaynaklanmaktadır. Adalet, dürüstlük, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik bireyin başkalarıyla kurduğu ilişkileri düzenler. Öz denetim ve sabır, istek ve tepkilerin toplumsal sınırlar içinde tutulmasına katkı sağlar. Dostluk ve sevgi topluluk üyeleri arasındaki bağlılığı güçlendirir. Vatanseverlik ise bireyin yaşadığı coğrafya, toplum ve ortak geçmişle kurduğu aidiyet ilişkisini ifade eder.

Durkheim'in yaklaşımında ortak inançlar, duygular ve değerler toplum üyeleri üzerinde bağlayıcı bir etki oluşturur. Kolektif bilinç, doğru ve yanlış davranışa ilişkin ortak hükümleri de kapsamaktadır. Geleneksel topluluklarda değer ihlali bireysel bir kusurla sınırlı görülmeyebilir; toplumsal bütünlüğe yönelmiş bir tehdit olarak algılanabilir. Kınama, dışlama, cezalandırma veya kutsal yaptırım, ihlal edilen değeri yeniden doğrulayan araçlara dönüşmektedir (Durkheim, 1997).

Parsons'a (1951) göre sosyal sistemin devamlılığı, toplum üyelerinin ortak değer ve normlar üzerinde uzlaşmasına bağlıdır. Değerler hangi davranışların seçilmesi gerektiğini gösterirken normlar bu değerleri somut beklentilere dönüştürür. Efsanelerde iyiliğin bereket, kurtuluş veya ilahi yardımla karşılık bulması; haksızlık ve ölçsüzlüğün cezaya bağlanması, değer ile yaptırım arasındaki ilişkiyi belirgin hâle getirmektedir.

Dinin anlatıldığı mabetler, değerlerin anlamlandırılması ve meşrulaştırılmasında etkili toplumsal kurumlardandır. Söz konusu yerler dini ritüellerin yerine getirildiği, değerlerin ve toplumsal bağlılığın tesis edildiği önemli ortamlardır (Hamarat, 2017; Irmak & Hamarat, 2018).

Yardım etmek, sözünde durmak, büyüklere ve kutsal kabul edilen kişilere saygı göstermek, emaneti korumak ve haksızlıktan kaçınmak dinî ve toplumsal anlamların kesiştiği davranışlardır. Bu davranışların ödüllendirilmesi veya ihlal edildiğinde ilahi cezanın ortaya çıkması, değer aktarımını güçlü bir yaptırım sistemiyle desteklemektedir.

Efsanelerde dinî değer aktarımı çoğu zaman şeyh, seyit, dede, ermiş, şehit ve Hızır gibi manevi otoriteyi temsil eden kişiler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu kişilerin duasının kabul olması, bedduasının gerçekleşmesi veya zor durumda kalanlara yardım etmesi, ahlaki düzenin kutsal bir güç tarafından korunduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Türbe, dergâh, ziyaret yeri, pınar, dağ ve mezar gibi mekânlar da benzer bir işlev üstlenmektedir. Eliade'nin (1959) kutsal mekâna ilişkin yaklaşımı, sıradan coğrafyanın anlatı yoluyla özel bir anlam alanına dönüşmesini açıklamaktadır.

Bingöl halk kültüründe hastalık, şifa, dua, ziyaret ve kutsal kişilerin müdahalesine ilişkin kabuller de değerler ile dinî inançlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Geleneksel tedavi pratiklerinde dua, ziyaret ve manevi yardım uygulamalarına yer verilmesi, hastalık ve iyileşmenin bazı durumlarda dinî anlamlar içinde yorumlandığını ortaya koymaktadır (Hamarat, 2020). Efsanelerde hastalığın ceza, iyileşmenin ise dua veya yardımseverliğin karşılığı olarak sunulması bu kültürel çerçeveye ilişkilidir.

Değerler, efsanelerde iki temel biçimde görünür hâle gelmektedir. İlkinde karakter kabul edilen değere uygun davranır ve korunur, ödüllendirilir veya toplumsal kabul görür. İkincisinde değer ihlali üzerinden aktarılır. Hırsızlık, kibir, saygısızlık, ölçsüzlük veya yardımdan kaçınma cezayla sonuçlanır. Anlatı, olumlu değeri; değer karşısı davranışın sonuçlarını göstererek öğretmektedir.

On kök değer, Bingöl efsanelerini ortak kategoriler altında incelemeye imkân veren analitik bir çerçevedir. Bununla birlikte efsanelerde iman, sadakat, merhamet, kanaat, misafirperverlik, tövbe ve kutsala bağlılık gibi sınıflandırmanın dışında kalan unsurlar da bulunmaktadır. Bu unsurlar bağlamsal yorumlarda dikkate alınmış, birincil kodlama çalışmanın sınırları gereği on kök değer üzerinden yürütülmüştür.

Efsanelerin toplumsal ve dinî işlevleri

Efsaneler; geçmişe ilişkin kabulleri, inançları ve davranış ölçütlerini aktaran sözlü kültür ürünleridir. Anlatının inandırıcı kabul edilmesi, efsanede verilen mesajın dinleyici üzerindeki etkisini artırmaktadır. Olağanüstü olaylar bu nedenle estetik unsurlar olmanın yanında kültürel değerlerin açıklanması ve davranış sınırlarının belirlenmesi bakımından işlevsel bir nitelik taşımaktadır.

Malinowski (1926) mit ve kutsal anlatıları, toplumsal kurumları destekleyen kültürel belgeler olarak değerlendirmektedir. Anlatı; güncel inançları, gelenekleri ve davranış kurallarını doğruladığı ölçüde toplumsal bir işlev üstlenir. Bingöl efsanelerinde türbeye zarar veren kişinin hastalanması, velinin bedduasının gerçekleşmesi veya kutsal mekânı yakmaya çalışanların başarısız olması, toplumsal kabullerin olağanüstü sonuçlarla desteklendiğini göstermektedir.

Malinowski'nin (1944) kültür kuramında her unsur bireysel veya toplumsal bir ihtiyaca karşılık vermektedir. Efsaneler belirsizlik, korku, haksızlık, ölüm, hastalık ve felaket gibi durumları anlamlandırma ihtiyacına cevap verir. Açıklanması güç olaylar ilahi adalet, keramet, beddua veya kutsal müdahale üzerinden ahlaki bir neden-sonuç düzenine yerleştirilmektedir.

Bascom (1954), folklorun eğlendirme, kültürel değerleri ve kurumları doğrulama, eğitim ve kültür aktarımı sağlama, toplumsal baskılardan uzaklaşma alanı oluşturma işlevlerinden söz etmektedir. Bingöl efsanelerinde bu işlevlerin tümü görülebilmekle birlikte kültürel aktarım ve toplumsal normları destekleme işlevleri daha belirgindir.

Toplumsal kurumları ve normları destekleme işlevi anlatıdaki ödül ve ceza düzeni üzerinden ortaya çıkmaktadır. Hırsızlığın felç, saygısızlığın korku, kibrin felaket ve ölçsüzlüğün

engellenmeyle sonuçlanması kabul edilmeyen davranışların sınırlarını belirlemektedir. Yardımseverlik, sadakat, sabır ve sorumluluk ise olumlu sonuçlarla ilişkilendirilmektedir.

Eğitim işlevi, değerlerin doğrudan öğüt cümleleriyle verilmemesine rağmen davranış ve sonuç ilişkisi içinde aktarılmasında görülmektedir. Dinleyici karakterlerin davranışlarını ve sonuçlarını izleyerek ahlaki bir değerlendirme yapar. İyilik ile ödül, haksızlık ile ceza arasında kurulan bağ anlatının öğretici yönünü güçlendirmektedir.

Toplumsal baskılardan uzaklaşma işlevi adaletin gündelik hayatta gerçekleşmediği durumlarda önem kazanmaktadır. Gerçek yaşamda cezalandırılmayan kişinin anlatı içinde ilahi yaptırımla karşılaşması, topluluğun adalet beklentisini karşılayabilir. Haksızlığa uğrayan kişinin bedduasının gerçekleşmesi veya kutsal gücün mağduru koruması, ahlaki dengenin sembolik düzeyde yeniden kurulmasını sağlamaktadır.

Durkheim'ın kolektif bilinç yaklaşımı, efsanelerdeki ortak değerlerin bağlayıcı niteliğini açıklamaktadır. Kutsal kişi ve mekâna yönelik ihlal, ortak değerlere karşı yönelmiş bir tehdit biçiminde sunulur. Ceza, dinleyici topluluğuna hangi sınırların korunması gerektiğini hatırlatan bir sosyal kontrol aracıdır.

Parsons'ın değer uzlaşması yaklaşımı, anlatıların toplum üyelerine kabul edilen tutumları göstermesi bakımından açıklayıcıdır. Büyüklere saygı, kutsala bağlılık, yardımlaşma, verilen görevi yerine getirme ve ölçülü davranma gibi örnekler toplumsal beklentilerin anlatı biçiminde aktarılmasını sağlamaktadır.

Hızır motifi, yardımseverlik ve ilahi koruma anlayışının önemli göstergelerindendir. Hızır; zor durumda kalan kişiye yardım eden, sadakayı ödüllendiren veya dua sonucunda ortaya çıkan kutsal yardımcı biçiminde görünmektedir. Keramet anlatıları ise dinî otoriteyi meşrulaştırmaktadır. Ateşte yanmama, tespihin yılanı dönüşmesi ve az yemeğin çoğalması, anlatı kişinin manevi statüsünü görünür kılmaktadır.

İşlevsel çözümleme, bir değer anlatıda bulunup bulunmadığını belirlemekle sınırlı tutulmamıştır. Değerin hangi motifle aktarıldığı, hangi davranışın ödüllendirildiği veya cezalandırıldığı ve bu yapının toplumsal düzeni nasıl desteklediği birlikte değerlendirilmiştir.

Bingöl efsaneleri üzerine yapılan bazı çalışmalar ve araştırmanın özgünlüğü

Bingöl efsanelerine yönelik akademik ilgi, yöredeki anlatıların derlenmesi ve Türk efsane geleneği içindeki yerinin belirlenmesiyle başlamıştır. Bingöl efsaneleri hakkında yapılmış, doğrudan efsane başlıklı olan ulaşabildiğimiz bazı çalışmalar şunlardır:

Duymaz'ın (1989) Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler) başlıklı yüksek lisans tezi, efsanelerin yazılı hâle getirilmesi ve bilimsel incelemeye açılması bakımından temel kaynaklardır. Duymaz'ın (1992) Bingöl'de I. Dünya Savaşı'na Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler başlıklı bildirisi de ilgili tezden yararlanarak hazırlanan bir başka çalışmasıdır (Bars, 2023, s. 75).

Alptekin'in (1993) Bingöl Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri başlıklı araştırması, yöre anlatılarını daha geniş bir karşılaştırma alanına taşımıştır. Bingöl efsanelerinin Türkiye'nin farklı bölgelerindeki anlatılarla ortak motif ve yapı özellikleri taşıdığını göstermesi, yerel repertuarın Anadolu kültür coğrafyasındaki konumunu belirginleştirmiştir.

Ankışhan'ın (2006) Bingöl İli Masal ve Efsaneleri başlıklı lisans tezi de Bingöl ili ile ilgili masal ve efsanelerin birlikte yer aldığı bir çalışmadır (Bars, 2023, s. 62).

Bazancir'in (2010) Bingöl Efsaneleri başlıklı yüksek lisans tezi geniş bir metin koleksiyonu sunmaktadır. Mevcut araştırmanın veri kaynağı da bu tezde yer alan 140 efsane metnidir. Bazancir'in çalışması literatür kaynağı olmasının yanında çözümlenen metin bütününe kaynağıdır.

Irmak'ın Mitten Efsaneye Bir Halk Oyunu: Bingöl Kartal Oyunu adlı makalesi kartal oyununun ortaya çıkışıyla ilgili üç farklı efsane etrafında ele alınan çalışmadır (Irmak, 2016, s. 96-97).

Samuk'un Bingöl efsanelerini konu alan Hetê Sembolizmê Arketipi ra Tehlilê Efsaneyanê Zazayan (Mıntıqayê Çolig) adlı doktora tezi 304 efsane barındırmasıyla bugüne kadar yapılmış bilinen en kapsamlı çalışmadır (Samuk, 2024). Söz konusu çalışma daha sonra Efsaneyi Çoligi adıyla kitap olarak yayımlanmıştır (Samuk, 2025).

Samuk'un doktora tezinden üretilen ve Söylemez ile yaptıkları Efsaneyê Awan ê Zazayanê Çoligi başlıklı makalede Bingöl Zazalarının sözlü kültüründe su çevresinde oluşan efsaneler Zazaca anlatılar üzerinden ele alınmıştır. Araştırmada göl, pınar, dere, şelale ve âb-ı hayatla ilişkili anlatılar incelenmiş; suyun kutsal, şifa verici ve hayat sağlayıcı özellikleri ile yerel kültür içindeki konumu açıklanmıştır (Samuk ve Söylemez, 2024). Bu yönüyle araştırma, Bingöl efsanelerinin Zazaca sözlü aktarımda da yaşadığını ve su motifinin yöresel inanç dünyasında belirgin bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Samuk, doktora tezinden ürettiği Mıntıqayê Zazayan ê Çoligi dı Efsaneyê Kerrabiyayış adlı makalede Türkçe ve Zazacada efsane tanımlarına yer verir. Efsanelerde taş kesilme motiflerine değinen yazar, Bingöl Zaza köylerinin kaynak kişilerinden derlediği toplamda 11 taş kesilme efsanesine yer verir (Samuk, 2026, s. 3-5).

Ulaşılabilen çalışmalarda Bingöl efsanelerinin MEB'in on kök değeri açısından sistematik biçimde kodlandığı ve elde edilen değerlerin işlevselci kuramla yorumlandığı müstakil bir araştırma bulunmamaktadır.

Araştırmanın özgünlüğü, değer tespitini işlevsel çözümlemeyle birleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Bir efsanenin belirli bir değeri içerdiğine karar verilirken karakterin davranışı, amacı, anlatıdaki sonucu, topluluğun tepkisi ve kullanılan olağanüstü motif birlikte değerlendirilmiştir.

İkinci özgün yön, dinî motiflerle toplumsal değerler arasındaki ilişkiye odaklanmasıdır. Hızır, keramet, beddua, türbe, dergâh, şehit, dua, hastalık, bereket ve taş kesilme gibi unsurların adalet, saygı, yardımseverlik, öz denetim ve vatanseverlik değerlerini nasıl desteklediği incelenmiştir.

Üçüncü özgün yön, bulguların Malinowski ve Bascom'un işlevselci yaklaşımlarıyla, Durkheim'in kolektif bilinç ve Parsons'ın değer uzlaşması kavramlarıyla ilişkilendirilmesidir. Böylece efsaneler kök değerlerin sıralandığı durağan metinler yerine kültürel aktarım, sosyal kontrol, dayanışma ve dinî meşrulaştırma işlevleri üstlenen anlatılar olarak ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırma deseni

Çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiş; veriler doküman incelemesi ile değerlendirilmiş ve içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilişkili yazılı verilerin belirli bir sistem dâhilinde değerlendirilmesine dayanan bir yöntemdir (Balaban Salı, 2018, s. 151).

Efsaneler, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş; anlatı içerisinde değer aktarımına imkân tanıyan metinler (37 efsane) araştırma kapsamına dâhil edilmiştir.

Verilerin analizinde, metinlerin içeriğine bakılarak üzerinde durulan kavramlardan hareketle sonuca ulaşmaya çalışılan içerik analizi tekniği (Saldamlı, 2016, s. 75) kullanılmıştır. Analiz sürecinde öncelikle efsane metinleri ayrıntılı biçimde okunmuş, kodlama sürecinde, Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen on kök değer esas alınmıştır (MEB, 2019,

s. 4). Her bir efsane metni; söz konusu değerler doğrultusunda incelenmiş; değerlerin anlatı içerisindeki görünüm biçimleri ve işlevleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın betimleyici yönünü kök değerlerin belirlenmesi ve görülme sıklıklarının hesaplanması oluşturmaktadır. Yorumlayıcı yönünde ise değerlerin hangi davranışlar, dinî motifler, ödül-ceza biçimleri ve olağanüstü müdahaleler aracılığıyla aktarıldığı incelenmiştir.

Veri kaynakları ve veri seti

Araştırmanın veri kaynağını Bazancir'in (2010) Bingöl Efsaneleri başlıklı yüksek lisans tezinde yer alan 140 efsane oluşturmaktadır. Metinlerin tamamı ön incelemeye alınmıştır. On kök değerle ilişkilendirilebilecek açık davranış, tutum, söz, toplumsal tepki veya anlatsal sonuç içeren 37 efsane araştırma derlemine dâhil edilmiştir.

İnceleme derleminin oluşturulmasında ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Temel ölçüt, efsanede en az bir kök değerle ilişkilendirilebilecek açık bir davranış-sonuç ilişkisinin bulunmasıdır. Yer adı, tarihî olay, olağanüstü varlık veya doğal oluşumu açıklamakla birlikte değer yargısı taşımayan metinler kapsam dışında bırakılmıştır.

Kodlama çerçevesi

Kodlama kategorileri MEB'in (2019) belirlediği on kök değerden oluşturulmuştur. Her kategori için operasyonel tanım ve metinsel gösterge hazırlanmıştır. Bu uygulama, kategorilerin geniş veya belirsiz yorumlarla doldurulmasını önlemeyi amaçlamaktadır.

Tablo 1: Kök Değerlerin Operasyonel Tanımları ve Kodlama Göstergeleri

N o	Kök değer	Operasyonel tanım	Metinsel göstergeler
1	Adalet	Hakların gözetilmesi ve Haksızlığın karşılık bulması	Haksızlığın cezalandırılması; mağdurun korunması; ahlaki dengenin yeniden kurulması
2	Dostluk	Karşılıklı güven, bağlılık ve dayanışma	Zor durumda yalnız bırakmama; koruyucu topluluk tepkisi; bağlılığı sürdürme
3	Dürüstlük	Doğruyu söyleme ve söz-davranış tutarlılığı	Sözünü tutma; gerçeği gizlememe; inanç ve davranışta samimiyet
4	Öz denetim	İstek, öfke, hırs ve tepkileri kontrol edebilme	Açgözlülüğten kaçınma; ölçülü davranma; ani tepkiyi sınırlama
5	Sabır	Güçlük karşısında dayanma ve uygun sonucu bekleme	Dua ve bekleyiş; tahammül; aceleci tepkiden kaçınma
6	Saygı	Kişiye, yaşlıya, manevi otoriteye ve kutsala özenli davranma	Büyüğün sözünü dikkate alma; kutsala zarar vermeme; alaydan kaçınma
7	Sevgi	Kişiye, aileye, topluluğa veya kutsala yakınlık ve bağlılık	Koruma; fedakârlık; manevi muhabbet; birlikte yaşama isteği
8	Sorumluluk	Üstlenilen görevi ve bakım yükümlülüğünü yerine getirme	Görevi tamamlama; emaneti koruma; canlıya ve aileye karşı yükümlülük
9	Vatanseverlik	Yurdu ve toplumu korumak için özveri gösterme	İşgale karşı mücadele; yurt savunması; toplum güvenliği için fedakârlık

1 0	Yardımseverlik	İhtiyaç içindeki kişiye karşılık beklemeden destek sağlama	Yiyecek, barınma ve maddi yardım; tehlike içindeki kişiyi kurtarma; yetimi gözetme
--------	----------------	--	--

Analiz birimi ve analiz süreci

Araştırmanın bağlam birimi her bir efsane metnidir. Kodlama birimini karakterlerin davranışlarını, sözlerini, niyetlerini ve sonuçları aktaran anlamlı metin parçaları oluşturmaktadır. Derlem büyüklüğü ile frekans tablosu arasında doğrudan ilişki kurulabilmesi için her efsaneye bir baskın değer kodu atanmıştır. Anlatıdaki ikincil değer ve dinî temalar analiz notlarında korunmuş, birincil frekansa katılmamıştır.

Analiz dört aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada 140 efsane bütüncül biçimde okunmuştur. İkinci aşamada değer göstergesi taşıyan metinler belirlenmiştir. Üçüncü aşamada 37 efsane operasyonel tanımlar doğrultusunda yeniden okunmuş; başlık, kaynak sayfası, davranış, sonuç, motif ve işlev bilgileri kodlama formuna kaydedilmiştir. Son aşamada kodlar bir araya getirilerek frekanslar ve aktarım örüntüleri belirlenmiştir.

Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmanın inandırıcılığını güçlendirmek amacıyla kategoriler analiz öncesinde operasyonel biçimde tanımlanmış ve kodlama kararları doğrudan efsane metinlerindeki davranış-sonuç göstergelerine dayandırılmıştır. Bulgular bölümünde her efsane için kaynak sayfasının verilmesi, yorumların özgün anlatıyla karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır.

Kodlama çerçevesi ve kategori kararları iki ayrı okuma turunda gözden geçirilmiştir. İlk turda seçilen baskın değer, ikinci turda operasyonel tanım ve karar kuralıyla karşılaştırılmıştır. Bağımsız ikinci kodlayıcıya dayalı sayısal uyum katsayısı hesaplanmamıştır. Bu durum araştırmanın sınırlılıkları arasında kabul edilmiştir. Nitel kodlamada şeffaf karar kurallarının ve izlenebilir kayıtların önemi göz önünde bulundurulmuştur (O'Connor & Joffe, 2020).

Etik durum ve sınırlılıklar

Araştırmada katılımcılardan yeni veri toplanmamış; görüşme, anket, deney veya gözlem gerçekleştirilmemiştir. İnceleme daha önce tamamlanmış bir yüksek lisans tezinde yayımlanan efsane metinleri üzerinde yürütülmüştür. Bu nedenle çalışma etik kurul izni gerektiren insan veya hayvan katılımlı bir uygulama içermemektedir.

Araştırma Bazancir'in (2010) tezinde yer alan metinlerle sınırlıdır. Bingöl'de sözlü ortamda yaşamaya devam eden, ancak bu tezde bulunmayan anlatılar kapsama dâhil değildir. Çalışmada MEB'in on kök değeri esas alınmıştır. İman, merhamet, kanaat, misafirperverlik, sadakat, tövbe ve kutsala bağlılık gibi diğer değerler bağımsız kategori hâline getirilmemiştir.

Bulgular

İncelenen 37 Bingöl efsanesinde on kök değerinin tamamına rastlanmıştır. Her efsaneye anlatının merkezindeki davranış ve sonuç ilişkisini en güçlü biçimde açıklayan baskın değer kodu atanmıştır. Değerlerin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Bingöl Efsanelerinde On Kök Değerin Dağılımı

N o	Kök değeri	Efsane sayısı	Başlıca aktarım biçimi
1	Adalet	6	İlahi ceza, beddua, taş kesilme, hastalık ve dönüşüm
2	Dostluk	1	Topluluk dayanışması ve koruyucu bağlılık

3	Dürüstlük	1	Verilen söz ile davranış arasındaki tutarlılık
4	Öz denetim	5	Hırs, alay, öfke, içki ve ölçüsüz isteğin sınırlandırılması
5	Sabır	2	Dua, bekleyiş ve manevi çözümü olgunlukla karşılama
6	Saygı	3	Derviş, dede, yaşlı ve ritüel otoriteye özenli davranma
7	Sevgi	4	Kutsala bağlılık, manevi muhabbet, aile ve insan sevgisi
8	Sorumluluk	6	Görev, bakım, emanet, aile ve kamusal yükümlülük
9	Vatanseverlik	5	İşgal, şehitlik, yurt savunması ve kutsal koruma
10	Yardımsızlık	4	Yetimi gözetme, sadaka, misafire ikram ve Hızır yardımı

Adalet

Adalet, bireylerin hak ve sorumluluklarının dengeli bir biçimde gözetilmesini ifade eden temel toplumsal değerlerden biridir. Türkçe Sözlükte adalet; hakların gözetilmesi ve kişiler arası ilişkilerde denge ile hakkaniyetin korunması şeklinde izah edilir (TDK, 2011, s. 24). Parlatır'a (2011, s. 41) göre adalet değeri; bireylere hak ettiklerinin verilmesini, hukuki-ahlaki dengenin korunmasını ifade etmektedir. Püsküllüoğlu (2015, s. 23) ise hak ve hukuka uygunluk kavramını kullandıktan sonra adaletin; kişilerin çatışan çıkarları arasında hakka uygun denge sağlayan ve yasaları uygulayan devlet örgütü olduğunu ifade eder. Toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir değer olan adalet, halk anlatılarında çoğunlukla ilahi bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adalet değeri altı efsanede belirlenmiştir. Bu anlatılarda adalet, çoğunlukla ilahi veya manevi düzenin korunmasıyla ilişkilidir. Hakkı olmayanı isteme, hırsızlık, haksız öldürme, aile ve dinî normları ihlal etme, kibir ve yasak ilişki olağanüstü sonuçlarla karşılık bulmaktadır.

“Hz. Ali ve Atı Düldül” efsanesinde hükümdarın adamı Hz. Ali'nin atını almak ister ve ata bindiği anda düşer (Bazancir, 2010, s. 34). Hakkı olmayanı elde etmeye yönelik kişinin cezalandırılması, adaletin haksız talebin karşılığı olarak kurulmasını sağlamaktadır.

“Şih Ahmet Efendi-3” anlatısında türbede hazine arayan ve türbenin halısını çalan kişi üç ay sonra felç olur (Bazancir, 2010, s. 41). Hırsızlık, kutsal mekânın dokunulmazlığını da ihlal ettiği için bedensel yaptırımla sonuçlanmaktadır.

“Seyid Mustafa” efsanesinde Yadin Paşa ve kardeşleri altı genci haksız yere öldürür. Seyid Mustafa'nın bedduası gerçekleşir (Bazancir, 2010, s. 56). Gündelik mekanizmalarla giderilemeyen haksızlık manevi otoritenin müdahalesiyle karşılık bulmaktadır.

“Ayşe Şorak'ın Ölüm Getirmesi” anlatısında kaynanasına ve eşine kötü davrandığı kabul edilen kadınların rüyada cezalandırıldığı aktarılır (Bazancir, 2010, s. 90-91). Efsane, aile içi davranış beklentilerini kutsal yaptırımla ilişkilendirerek geleneksel adalet anlayışını görünür kılmaktadır.

“Vayo-Bıra Kayalığı” efsanesinde yasak ilişki yaşayan kardeşler taş kesilir (Bazancir, 2010, s. 102-103). Taş kesilme, toplumsal ve dinî sınırların ihlal edilmesine verilen kalıcı bir ceza biçimidir.

“Haval Kadın” anlatısında kibirli ve Allah'a isyan eden kadının ailesi salgın, sakatlık ve ölümle karşılaşır; kadın da siyah köpeğe dönüşür (Bazancir, 2010, s. 121-122). Anlatı, kibri ve dinî sınır ihlalini ilahi düzenin ağır yaptırımıyla ilişkilendirmektedir.

Dostluk

Dostluk; bireyler arasında karşılıklı güven, dayanışma ve bağlılık esasına dayanan temel insani değerlerden biridir. Türkçe Sözlük'te dostluk, “dost olma durumu, yakınlık kurmak, candan davranmak” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005, s. 562). Toplumsal yaşamın sürekliliği açısından önemli bir işlev üstlenen dostluk değeri, halk anlatılarında çoğunlukla zor zamanlarda ortaya çıkan bir sınav alanı olarak kurgulanmaktadır.

Dostluk değeri “Şako ve Küçük Ağa” efsanesinde topluluk dayanışması ve koruyucu bağlılık üzerinden aktarılmaktadır. Şako'nun Küçük Ağa tarafından ahıra kapatılması üzerine halk, onun toplum nezdindeki itibarı ve ocak mensubu kimliği nedeniyle tepki gösterir. Küçük Ağa bu tepkinin ardından Şako'yu serbest bırakır ve pişmanlığını dile getirir (Bazancir, 2010, s. 50-51). Anlatıdaki dostluk; iki kişi arasındaki özel yakınlıktan çok, topluluğun değer verdiği kişiyi yalnız bırakmaması ve koruyucu dayanışma göstermesiyle görünür hâle gelmektedir.

Dürüstlük

Dürüstlük değeri “Şeyh Şirazi'nin Kerameti ve Yok Olması” efsanesinde söz ile davranış arasındaki tutarlılık üzerinden işlenmektedir. Cemaat, Şeyh Şirazi'ye dürüst davranacağına söz verir. Şeyh, ibadet sırasında cemaatin sözleriyle iç dünyaları arasında uyum bulunmadığını fark eder. Cemaat, verdiği sözü yerine getirmediği gibi Şeyh'i öldürür (Bazancir, 2010, s. 31-32). Anlatı, dürüstlüğü doğruyu söylemenin yanında söz, inanç ve davranış bütünlüğü olarak sunmaktadır.

Öz denetim

Öz denetim, bireyin anlık istek ve tepkilerini daha yüksek bir amaç doğrultusunda kontrol altında tutabilmesi olarak değerlendirilebilir (sozluk.gov.tr, 2025). Bu değer; bireyin ani tepkilerden kaçınmasını, ölçülü ve bilinçli davranmasını gerektirmektedir. Öz denetim, özellikle halk anlatılarında açgözlülük, öfke ve kıskançlık gibi olumsuz duyguların karşısına konumlandırılan bir değer olarak ele alınmaktadır.

Öz denetim değeri beş efsanede hırs, ani tepki, alay, içki ve ölçüsüz isteğin sonuçları üzerinden aktarılmaktadır.

“Baba Mansur'un Demir Örs'ü Eritmesi ve Kaybolması” anlatısında halk, Baba Mansur'un sözünü dinlemeden ona saldırır. Baba Mansur sözünün anlamını keramet göstererek açıklar ve ortadan kaybolur (Bazancir, 2010, s. 46). Anlatı ilk tepkiyi denetlemeden hareket etmenin sakıncasını vurgulamaktadır.

“Ziyaret Dede” efsanesinde dedesinin altınlarını izinsiz alan kişi görünmeyen güç tarafından kapıdan geri çevrilir. Altınları yerine bıraktığında çıkabilmesi, hırsın sınırlandırılması gerektiğini göstermektedir (Bazancir, 2010, s. 73).

“Çorı-Borı Efsanesi”nde mahkûmlar, kendilerine sunulan yemeği küçümser. Yaşlı ev sahibinin duasının ardından yemek herkese yeter ve artar (Bazancir, 2010, s. 96-97). Alaycı tutum mahcubiyetle, ölçülü davranış bereketle karşılık bulmaktadır.

“Kral Kızı Kalesi” anlatısında Sofi Dayı gördüğü altınları alır, ancak altınları bırakmadan kaleden çıkamaz (Bazancir, 2010, s. 98-99). Efsane denetlenmeyen maddi hırsın bireyi çıkmaza sürüklediğini göstermektedir.

“Şemo Deresi” efsanesinde içki içenlerin doğaüstü güç tarafından taşlanarak cezalandırıldığı anlatılır (Bazancir, 2010, s. 103-104). Ölçüsüz davranışın kutsal yaptırımla sınırlandırılması öz denetimin toplumsal boyutunu güçlendirmektedir.

Sabır

Sabır, bireyin güçlükler karşısında aceleci davranmadan dayanıklılık göstermesi ve süreci olgunlukla karşılaması şeklinde anlaşılabilir. “Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme; acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi;” (Parlatır, 2011, s. 681) olarak ifade edilen sabır, bireyin karşılaştığı zorluklar karşısında direnç göstermesi, aceleci davranmaması ve olumsuzluklara tahammül edebilmesi anlamına gelmektedir.

Sabır değeri iki efsanede dua, bekleyiş ve manevi çözümü olgunlukla karşılama biçiminde görülmektedir.

“Hüseyin-i Cefer ve Hasan-ı Cafer” anlatısında Şah İsmail oğlunu geri almak için çaba gösterir, sonuç alamayınca dua eder ve duasının kabul edilmesiyle oğluna kavuşur (Bazancir, 2010, s. 33-34). Çözümün aceleci tepki yerine ısrarlı talep ve dua sonunda gerçekleşmesi sabır değerini desteklemektedir.

“Sey Hüseyin’in Tespihi” efsanesinde köylüler sorunlu gördükleri Süleyman’ı hemen dışlamak yerine Sey Hüseyin’e götürür ve manevi müdahalenin sonucunu bekler. Tespihin Süleyman’ın boynuna takılmasıyla sorun çözülür (Bazancir, 2010, s. 58-59). Anlatı, toplumsal sorunun ölçülü bekleyiş ve manevi rehberlikle çözülebileceğini göstermektedir.

Saygı

“Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu; hürmet, ihtiram” şeklinde tanımlanan saygı, bireyin hem kendisine hem de başkalarına karşı ölçülü davranmasını ifade eden (sozluk.gov.tr, 2026) temel değerlerden biridir. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşıyan saygı değeri üç efsanede yaşlılık, manevi otorite ve ritüel bağlılık çevresinde şekillenmektedir.

“Derviş Baba ve Sultan Alâeddin Keykubat” efsanesinde Sultan, yaşlı dervişin yanına gider; dervişin bereketine tanık olduktan sonra oğullarını ona hizmet etmek üzere bırakır (Bazancir, 2010, s. 35-36). Siyasal otoritenin manevi otorite karşısındaki tutumu saygının kültürel bir norm olarak aktarılmasını sağlamaktadır.

“Tesbih’in Yılana Dönüşmesi” anlatısında Seyit Mehmet Dede ile alay eden kişiler, tespihin yılana dönüşmesinden sonra hatalarını anlayarak ona saygı gösterir (Bazancir, 2010, s. 46). Keramet, saygısızlığın düzeltilmesini sağlayan anlatısal araçtır.

“Dede’nin Cem’de Öleceğini Bilmesi” efsanesinde kişinin aile büyüğünün sözünü dikkate alması, cem ritüeline katılması ve ölümünden sonra kendisine türbe yapılması saygı değerinin farklı görünümünü oluşturmaktadır (Bazancir, 2010, s. 59). Bu durum, doğrudan “itaat” ya da mutlak bir bağlılık biçiminde değil; aile büyüğünün sözünü dikkate alma, cem ritüeline katılım sorumluluğu ve manevi görev bilinci çerçevesinde değerlendirilebilir. Vefatı sonrasında halkın kendisine türbe yaptırması, türbenin ziyarete açılması ve kurban kesilmesi ise anlatıda saygı, bağlılık ve kutsal kabul edilen kişiye yönelik toplumsal itibarın devam ettiğini göstermektedir. Alevi-Bektaşî topluluklarında cem ritüelinin “dedelik”, “zakirlik” ve “kurban” unsurlarıyla ilişkili olması da bu efsanede ritüel bağlamın önemini ortaya koymaktadır (Yolcu ve Aça, 2017, s. 16).

Sevgi

Sevgi değeri dört efsanede kutsala bağlılık, manevi muhabbet, aile ilişkisi ve insan sevgisi çevresinde aktarılmaktadır.

“Ulu Mansur ve Kureyş Baba-2” efsanesinde iki manevi şahsın ateşten zarar görmeden çıkması, Allah’a duydukları sevgi ve teslimiyetin kerametle karşılık bulması şeklinde yorumlanmaktadır (Bazancir, 2010, s. 43).

“Seyit Hüseyin Oğlu Seyit Süleyman’ın Gösterdiği Mucize” anlatısında cemaatin Seyit Süleyman’a başvurması ve mürşide duyulan güven, manevi muhabbet ve bağlılıkla ilişkilidir (Bazancir, 2010, s. 49-50).

“Seyit Hüseyin ve Şako” efsanesinde kız kaçırma olayı aileler arası çatışma doğurur. Anlatı, sevginin toplumsal kurallar ve aile otoritesiyle karşılaşmasını göstermektedir (Bazancir, 2010, s. 64-65).

“Moradan Köyü” anlatısında Şêy Hesên’in Morad’a yer vermesi ve Morad’ın zenginlik yerine nüfusun artmasını istemesi, maddi kazançtan önce insanı ve birlikte yaşamayı önemseyen sevgi anlayışını yansıtmaktadır (Bazancir, 2010, s. 100-101).

Sorumluluk

Sorumluluk, bireyin üstlendiği görevleri yerine getirmesi ve davranışlarının sonuçlarını kabul etmesi anlamına gelmektedir (Yurtbaşı, 2013, s. 626). Toplumsal yaşamın düzen içinde sürdürülebilmesi açısından önemli bir değer olan sorumluluk değeri altı efsanede kamusal görev, bakım, emanet, aile yükümlülüğü ve verilen işi tamamlama biçiminde görülmektedir.

“Yad Mahmut Evas” anlatısında Yado’nun Osmanlı Devleti tarafından Çapakçur’da vergi toplamakla görevlendirilmesi, kamusal sorumluluğun tarihsel bir örneği olarak sunulmaktadır (Bazancir, 2010, s. 36).

“Seyit Hüseyin ve Beritanlı Çoban” efsanesinde Seyit Hüseyin’in hayvanları ve ürünleriyle ilgilenmesi geçim ve bakım sorumluluğuyla ilişkilidir. Başkasının ürünlerini izinsiz alan kişi cezalandırılır (Bazancir, 2010, s. 48-49).

“Seyit Aliye Seyit Nuri ve Aksakallı Pir” anlatısında Şako zor hava koşullarında hayvanını terk etmez. Bu davranış canlıya karşı sorumluluk ve sadakati göstermektedir (Bazancir, 2010, s. 53-54).

“Seyit Hüseyin’in Manevi Mucizesi” efsanesinde Mehmet Bektaş, kaymakamın bulunmadığı dönemde vekâlet görevini kabul eder. İhtiyaç ortaya çıktığında kamusal görevden kaçınmaması sorumluluğu görünür kılmaktadır (Bazancir, 2010, s. 61).

“Kekavu Kuşu” anlatısında çocukların kendilerine verilen kenger toplama görevini yerine getirmeleri, buna karşılık babanın çocukları koruma görevini ihmal etmesi sorumluluğun olumlu ve olumsuz görünümelerini birlikte sunmaktadır (Bazancir, 2010, s. 92-93).

“Seyit Mehmet’in Hızır’ı Görmesi” efsanesinde Seyit Mehmet babasının yarım bıraktığı taşıma işini tamamlamaya çalışır ve Hızır’ın yardımıyla görevini yerine getirir (Bazancir, 2010, s. 116).

Vatanseverlik

Vatanseverlik değeri beş efsanede işgal, yurt savunması, şehitlik ve kutsal koruma çevresinde aktarılmaktadır.

“Karar Dergâhı” anlatısında Rus askerleri tarafından yakılan köyde dergâhın yanmaması, yerel mekânın işgal karşısında manevi biçimde korunmasını temsil etmektedir (Bazancir, 2010, s. 66).

“Şeker Baba” efsanesinde düşman kuvvetlerinin iki beyaz kuşun müdahalesiyle birbirleriyle savaşmaya başlaması, yurdun kutsal güçler tarafından korunduğu inancını yansıtmaktadır (Bazancir, 2010, s. 72).

“Şeker Baba Şehidi’nin Rus Askerlerini Bozguna Uğratması” anlatısında şehitlikten çıkan atlinin Rus askerlerine karşı mücadele etmesi, yurt savunmasını şehitlik ve manevi koruma kavramlarıyla birleştirmektedir (Bazancir, 2010, s. 95).

“Bozatlı Hızır’ın Rus Saflarında Olması” efsanesinde geçmişte suç işleyen kişi günahlarının bağışlanması amacıyla işgal kuvvetlerine karşı savaşmak ister (Bazancir, 2010, s. 111). Vatan savunması tövbe ve dinî arınma düşüncesiyle sunulmaktadır.

“Çoban Oyunu Efsanesi-2” anlatısında Kürt milis kuvvetlerinin Rus birliklerine karşı kazandığı zafer, dış tehdide karşı ortak hareket etme ve yurdu savunma bilincini güçlendirmektedir (Bazancir, 2010, s. 124).

Yardımseverlik

Yardımseverlik, bireyin ihtiyaç sahibi kişilere karşı duyarlılık göstermesi ve karşılık beklemeden yardım etmesi (Yurtbaşı, 2013, s. 751-752) anlamına gelmektedir.

Yardımseverlik değeri dört efsanede yetimi gözetme, muhtaç kişiye yardım etme, sadaka ve ilahi kurtuluş çevresinde işlenmektedir.

“Şih Ahmet ve Ziyareti” efsanesinde Şeyh Ahmet’in yetim çocuklara uzun süre bakması, onun manevi mertebesinin ve toplumda tanınma vesilesi olarak açıklanmaktadır (Bazancir, 2010, s. 68).

“Hızır’ın Köle Olması” anlatısında Hızır, yardım isteyen kişiyi geri çevirmemek için köle pazarında satılmayı kabul eder (Bazancir, 2010, s. 113-114). Yardımseverlik fedakârlığın ileri bir biçimiyle aktarılmaktadır.

“Hızır’ın Kapımıza Gelmesi” efsanesinde gelin kılığındaki Hızır’a yardım eden aile, oğullarının zehirlenmeden kurtulmasını verilen sadakayla ilişkilendirir (Bazancir, 2010, s. 116-117).

“Hızır-2” anlatısında çevresindeki kişilere yardım eden Ali Usta, tipide mahsur kaldığında topluluğun duası ve Hızır’ın müdahalesiyle kurtulur (Bazancir, 2010, s. 118-119). Yardımsever kişi zor durumda kaldığında yardım görmektedir.

Tablo 3: Değer Aktarımında Öne Çıkan Motifler ve İşlevler

N o	Motif / yaptırım	İlişkili değerler	Başlıca işlev
1	İlahi ceza ve beddua	Adalet, öz denetim	Norm ihlalinin karşılıksız kalmayacağını gösterme
2	Hızır ve kutsal yardım	Yardımseverlik, sorumluluk	Dayanışmayı ödüllendirme ve kurtuluş umudu oluşturma
3	Keramet ve manevi otorite	Saygı, sevgi, dürüstlük	Dinî otoriteyi meşrulaştırma ve davranış sınırı belirleme
4	Kutsal mekân ve şehitlik	Vatanseverlik, saygı	Yerel aidiyeti ve kolektif belleği güçlendirme
5	Bereket ve çoğalma	Yardımseverlik, sevgi	Olumlu davranışın toplumsal karşılığını görünür kılma
6	Dönüşüm, hastalık ve engellenme	Adalet, öz denetim	Ahlaki yaptırımı dramatik biçimde somutlaştırma

Sonuç ve öneriler

Araştırmada Bingöl efsaneleri MEB tarafından belirlenen on kök değer doğrultusunda incelenmiş, değerlerin dinî motifler ve toplumsal yaptırımlar aracılığıyla aktarım biçimleri açıklanmıştır. Bazancir'in (2010) tezindeki 140 metin ön incelemeye alınmış, belirlenen ölçütleri karşılayan 37 efsane analiz edilmiştir. On kök değerın tamamına rastlanmıştır.

Isparta efsanelerini inceleyen Can ve Göde (2022), sevgi, saygı ve yardımseverliğin belirgin olduğunu bildirmiştir. Bingöl bulguları saygı ve yardımseverlik bakımından benzerlik göstermektedir. Sevgi; Bingöl efsanelerinde kutsala ve manevi otoriteye bağlılık, aile ilişkisi ve insanı maddi zenginliğin önünde tutma biçiminde görünmektedir. Kategori tanımlarındaki farklılıklar, yöreler arası frekansların doğrudan karşılaştırılmasını sınırlandırmaktadır.

Doğru ve Yağar'ın (2024) Erzurum efsaneleri araştırmasında İslami değerlerin belirginleşmesi, Bingöl'de dua, beddua, keramet, Hızır, şehitlik, türbe ve ilahi yaptırımın değer aktarımındaki rolüyle örtüşmektedir. Bu ortaklık, Doğu Anadolu efsane geleneğinde ahlaki davranışların dinî anlam alanı içinde sunulduğunu göstermektedir.

Bulgular Malinowski'nin kutsal anlatıların toplumsal kurumları ve gelenekleri doğruladığı yönündeki yaklaşımıyla uyumludur. Bascom'un kültürü aktarma, eğitim ve kurumları destekleme işlevleri Bingöl efsanelerinde belirgin biçimde görülmektedir. Durkheim'in kolektif bilinç ve Parsons'ın değer uzlaşması kavramları, kutsal yaptırımın ve rol beklentilerinin toplumsal sürekliliğe katkısını açıklamaktadır.

Bingöl efsanelerinde değer aktarımı çoğunlukla doğrudan öğüt yoluyla gerçekleşmemektedir. Değer ihlalleri hastalık, düşme, felç, taş kesilme, dönüşüm, kayıp ve felaketle; olumlu davranışlar bereket, kurtuluş, saygınlık ve ilahi yardımla karşılık bulmaktadır. Bu yapı davranış ile sonuç arasında güçlü bir ahlaki nedensellik kurmaktadır.

Adalet ve sorumluluk altışar efsaneyle öne çıkmıştır. Adalet, haksızlığın kutsal yaptırımla karşılık bulması; sorumluluk ise görev, bakım, emanet ve kamusal yükümlülük çevresinde aktarılmıştır. Öz denetim ve vatanseverlik beş'er; sevgi ve yardımseverlik dörder; saygı; üç, sabır; iki, dostluk ve dürüstlük birer efsanede belirlenmiştir. Bu dağılım, Bingöl efsanelerinde değer aktarımının haksızlığın karşılık bulması, görev ve bakım ilişkileri, davranışların sınırlandırılması, manevi bağlılık, dayanışma ve yurdun korunması çevresinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Yardımseverliğin Hızır motifiyle ilişkisi dikkat çekicidir. Sadaka veren kişinin beladan korunması, yardımsever kişinin zor durumda kaldığında kurtarılması ve muhtaç kişiyi geri çevirmemek için fedakârlık yapılması, toplumsal dayanışmayı dinî ödülle birleştirmektedir.

Saygı değerinin dede, şeyh, derviş ve ocak mensubu çevresinde belirginleşmesi yerel dinî otorite yapısıyla ilişkilidir. Keramet, manevi şahsın statüsünü doğrularken topluluğun bu kişiye karşı nasıl davranması gerektiğini de bildirmektedir. Dedelik kurumunun dinî rehberlik ve sosyal düzen işlevleri, bu efsanelerdeki saygı örüntüsünü açıklamaktadır.

Vatanseverlik anlatılarında tarihsel mücadele ile dinî semboller iç içe geçmektedir. Rus işgali, milis kuvvetleri, şehitlik, Hızır ve kutsal kuşlar aynı anlatı alanında buluşmaktadır. Yurt savunması kutsal şahısların ve olağanüstü güçlerin desteğiyle meşrulaştırılmaktadır. Bu yapı yerel tarihsel belleği ve coğrafi aidiyeti güçlendirmektedir.

Efsanelerin eğitim ortamlarında kullanılmasında metinlerin içeriği, öğrencilerin gelişim düzeyi ve dersin amacı birlikte değerlendirilmelidir. Yardımseverlik, sorumluluk, dürüstlük, sabır ve saygı üzerine kurulan anlatılar uygun etkinliklerle değer eğitimine katkı sağlayabilir. Şiddet, ağır beddua, kız kaçırma, cinsel tabu ve hastalığın ceza olarak sunulması gibi içerikler eleştirel ve bağlamsal bir çerçeve gerektirmektedir.

Gelecek araştırmalarda Türkçe, Zazaki ve Kurmanci efsane varyantlarının karşılaştırılması, dil ile değer aktarımı arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı olarak ortaya koyabilir. Anlatıcıların yaş, cinsiyet, inanç çevresi ve yerleşim yeri gibi özellikleri de aktarım biçimleri bakımından incelenebilir.

Sonuç olarak Bingöl efsaneleri, dinî inançlar ile toplumsal değerlerin karşılıklı olarak anlam kazandığı bir anlatı alanı sunmaktadır. İlahi ceza, Hızır, keramet, beddua, kutsal mekân ve şehitlik olay örgüsünü kurarken davranışların ahlaki sınırlarını da belirlemektedir. Araştırmanın temel katkısı, on kök değerin dağılımını vermenin yanında değer, dinî motif, anlatı içi yaptırım ve toplumsal işlev arasındaki ilişkiyi açıklamasıdır.

References

- Alay, O. (2006). *Kültür dünyamızda Bingöl*. Üniversite Kitapevi.
- Aldatmaz, N.G. (2014). *Folklorê Kirmancan ser o (Kırmancaların folkloru üzerine)*. Roşna Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1993). Bingöl efsanelerinin Türk efsaneleri içindeki yeri. *Türk Kültürü*, 31(368), 754–762. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/265065>
- Atakan, A. (2002). *Afyonkarahisar efsanelerinin eğitim açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydeniz, S. (2021). Masal ve efsanelerde değerler eğitimi: Muş ili örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 636–659. <https://doi.org/10.29000/rumelide.949511>
- Bakırcı, N., & Katı, Y. (2023). Anadolu efsanelerinin on kök değer açısından incelenmesi. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 11(32), 13–32. <https://doi.org/10.12992/TURUK1298>
- Balaban Salı, J. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bars, M. E. (2013). Efsanelerde büyü büyü gerçekçilik üslubu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 127–135.
- Bars, M. E., (2023). Bingöl halk bilimi bibliyografyası üzerine bir deneme. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 55-81.
- Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *The Journal of American Folklore*, 67(266), 333–349. <https://doi.org/10.2307/536411>
- Bazancir, R. (2010). *Bingöl efsaneleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, M., & Göde, H. A. (2022). Isparta efsanelerinde değerler eğitimi. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 52–63. <https://doi.org/10.55580/oguzhan.1119295>
- Çiftçi, F. - Sayır, M. F. (2019). Efsane türünün eğitici boyutu ve “kızıl ziyaret efsanesi”nde iletilen eğitsel unsurlar. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 2(2), 178-196. <https://izlik.org/JA75CZ95BX>
- Doğru, E., & Yağar, G. (2024). Erzurum efsanelerinin değerler açısından incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi* (97), 117–128. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1398067>
- Durkheim, É. (1997). *The division of labor in society* (W. D. Halls, Trans.). Free Press. (Original work published 1893)
- Duymaz, A. (1989). *Bingöl efsaneleri (İnceleme-metinler)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion*. Harcourt, Brace.
- Güven, A. Z. (2014). Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 225–246.
- Hamarat, H. (2017). *Bingöl Alevi toplumunda halk kültürü unsurları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hamarat, H. (2020). *Hekimêniya şari yê Çoligi u terminolojiyê weşiye: Bingöl halk hekimliği ve sağlık terminolojisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Irmak, Y. (2016). Mitten efsaneye bir halk oyunu: Bingöl kartal oyunu. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 6(10), 90-105. <https://izlik.org/JA79RC47EF>
- Irmak, Y., & Hamarat, H. (2018). Bingöl Aleviliğinde dedelik, musahiplik, düşkünlük ve cem. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 211-232. <https://doi.org/10.29029/busbed.396201>
- Karakaş, R. - Akın, E. (2018). Değerler eğitimi bağlamında Siirt menkıbeleri. *Folklor/Edebiyat*, 24(94), 87-101. <https://doi.org/10.22559/folklor.226>
- Kaval, Y. (2025). Harput kalesi efsaneleri üzerine tematik bir analiz. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 1-17. <https://izlik.org/JA96YS93FZ>
- Kılıç, Y. (2016). Ağrı efsanelerinde yer alan eğitsel unsurlar. *The Journal of Academic Social Science Studies* (46), 247-258. <https://doi.org/10.9761/JASSS3428>
- Malinowski, B. (1926). *Myth in primitive psychology*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Malinowski, B. (1944). *A scientific theory of culture and other essays*. University of North Carolina Press.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf>
- O'Connor, C., & Joffe, H. (2020). Intercoder reliability in qualitative research: Debates and practical guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1-13. <https://doi.org/10.1177/1609406919899220>
- Aça, M., Ekici M. ve Yılmaz, A.M. (2016). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. İçinde M. Öcal Oğuz (Ed.). (s.133-238). Grafiker Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Free Press.
- Polat, M. N. (2021). *Sara Gürbüz Özeren'in efsanelerinin kök değerler bağlamında incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Püsküllüoğlu, A. (2015). *Türkçe sözlük*. Arkadaş Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi.
- Saldamlı, A. (2016). *Bilimsel araştırma ve sunum teknikleri*. Detay Yayıncılık.
- Samuk, H., & Söylemez, İ. (2024). Efsaneyê Awan ê Zazayanê Çoligi. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 10(20), 6-14. <https://doi.org/10.56491/buydd.1520346>
- Samuk, H. (2024). *Hetê sembolizmê arketipi ra tehlilê efsaneyanê Zazayan (mıntıqayê Çolig) Zaza efsanelerinin arketipsel sembolizm yönünden incelenmesi (Bingöl örneği)*. [Yayımlanmış doktora tezi]. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.

- Samuk, H. (2025). *Efsaneyi Çoligi (Hetê sembolizmê arketipi ra)-Arketipsel sembolizm yönüyle Bingöl efsaneleri*. Vir Yayınları.
- Samuk, H. (2026). Mıntıqayê Zazayan ê Çoligidı Efsaneyê Kerrabiyayış. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 24, 1-14. <https://doi.org/10.53440/bad.1845687>
- Şener, H. (2013). Hayriyye-i Nâbî’de aktarılan değerler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 2501-2524.
- Taşbaşı, A. (2023). Bronislaw Malinowski’nin kültür teorisinde işlevselci yaklaşım ve ihtiyaçlar teorisi. *Culture and Civilization*, 1(5), 16-21. <https://doi.org/10.5152/CULT.2023.1263890>
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi: Eğitimde yeni ufuklar*. Akçağ Yayınları.
- Yolcu, M. A. - Aça, M. (2017). Yapısal işlevselcilik açısından folklorda değişme ve işlevsel zorunluluklar modeli. *Folklor/Edebiyat*, 23(92), 13-28. <https://izlik.org/JA94PH98MM>
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış kavramlar sözlüğü*. Sartonet Yayınevi.

Elektronik Kaynaklar

- Efsane. (t.y.). Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. 08 Kasım 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Değer. (t.y.). Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. 08 Kasım 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Öz denetim. (t.y.). Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. 10 Aralık 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Saygı. (t.y.). Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. 09 Ocak 2026 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

The author declare that this manuscript is an original work prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The manuscript has not been previously published and is not currently under consideration for publication elsewhere.

All sources used in the preparation of this study have been properly cited and referenced. The author confirm that the work contains no plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data. The research findings are presented honestly and transparently in accordance with the principles of academic integrity.

Author Contributions

As this is a single-authored study, the author has contributed entirely to the conception, design, analysis, and preparation of the manuscript. The author has read and approved the final version of the manuscript and agrees to its submission and publication.

Conflict of Interest

The author declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

The author confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

The author confirms that he has read and approved the final version of the manuscript and consents to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Yazar, bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan eder. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Yazar, çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan eder.

Yazar Katkısı

Çalışma tek yazarlı olduğundan, makalenin tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve hazırlanmasının tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazar, makalenin son hâlini okumuş, onaylamış ve yayımlanmasını kabul etmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazar, bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmış olabilir. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri yazar tarafından dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk yazara aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Yazar, telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan eder.

Yazar Onayı

Yazar, makalenin son hâlini okuduğunu, onayladığını ve yayımlanmasını kabul ettiğini beyan eder.